

**T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI**

KADER - DUA İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Süleyman TOPRAK

HAZIRLAYAN

Muammer ÖKÇESİZ

KONYA – 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....

ÖNSÖZ

BİRİNCİ BÖLÜM

KAZA, KADER VE DUA

I) KAZA VE KADER	1
1) KAZA VE KADERİN TANIMI	1
A) KURAN'DA KAZA VE KADER.....	2
B) MUTEZİLE'YE GÖRE KAZA VE KADER	5
C) EHL-İ SÜNNET'E GÖRE KAZA VE KADER	5
a) Eşarîler'de Kaza ve Kader	6
b) Mâtürîdîler'de Kaza ve Kader	6
2) KADERE İMANIN GEREĞİ	7
II) DUA	10
1) DUANIN TANIMI	10
2) DUANIN ÖNEMİ	11
3) DUANIN ADABI VE MAHİYETİ.....	13
a) DUANIN ADABI.....	13
b) DUANIN MAHİYETİ.....	14
4) DUANIN KABULÜ	14
5) DUANIN KABUL ŞARTLARI, VAKİTLERİ VE YERLERİ	15
6) DUANIN PSİKOLOJİK BOYUTLARI VE ETKİLERİ	21

7) DUA KONULARI VE ÇEŞİTLERİ	24
A) DUA KONULARI	24
B) DUA ÇEŞİTLERİ	25
8) KURAN’DA VE HADİSLERDE DUA ÖRNEKLERİ	26
A) KURAN’DA DUA ÖRNEKLERİ	26
B) HADİSLERDE DUA ÖRNEKLERİ	29

İKİNCİ BÖLÜM

KADER – DUA İLİŞKİSİ

I) ALLAH’IN EZELÎ İLMİ VE DUA	31
II) KADERİN DUA İLE DEĞİŞİP DEĞİŞMEYECEĞİ MESELESİ	32
1) Batı Aleminde Duanın Kadere Tesirine Yapılan İtirazlar	36
2) İslam Aleminde Duanın Kadere Tesirine Yapılan İtirazlar	37
III) DOĞA OLAYLARI VE DUA	38
IV) SOSYAL OLAYLAR VE DUA	41
V) TIP VE DUA (DUA İLE TEDAVİ)	45
SONUÇ	50
KAYNAKLAR	52

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Madde
b.	Bin
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
dn.	Dipnot
h.	Hicrî
r.a.	Radıyallahu anh
s.	Sayfa
s.a.s.	Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
T.siz	Tarihsiz, Baskı tarihi yok

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi boyunca bütün toplumlar belli bir inancı benimsemişlerdir. İlahî ya da beşerî bütün inanç sistemleri de KADER ve DUA meseleleriyle mutlaka ilgilenmişlerdir. Bu konuların bütün insanlarda bir merak uyandırmasının yanı sıra herkes kader ve dua konularında yüzeysel ya da derinlemesine bir bilgi birikimine sahiptir. Bunun en önemli nedenlerinden biri bu konuların psikolojik ve metafizik boyutlarının olmasıdır. Bu nedenle insan, merak ettiği, ilgi duyduğu bu alanlarda daha fazla bilgi sahibi olmak istemektedir. Bu merak ve ilginin yanında konunun halen güncelliğini koruması bu çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur.

İki ana bölümde değerlendirilmiş olan çalışmamızın ilk bölümünde kavramsal çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Kader ve dua kavramlarının sözlük ve terim anlamları verilmiş, her iki kavramın Kur'an'da ve Hadislerdeki kullanımlarına örnekler sunulmuştur. Buna ilaveten “Kadere İmanın Gereği” gibi oldukça önemli bir konu da bu bölümde değerlendirilmiştir. Ayrıca duanın adabı, kabulü için gerekli şartlar ve psikolojik etkileri de birinci bölümün önemli konuları arasındadır.

İkinci bölüm ise çalışmanın ana konusu olan Kader-Dua ilişkisini içermekte, bunun yanı sıra duanın doğa olayları ve toplumsal olaylarla ilişkisi ile duanın tıp ilminde bir tedavi aracı olarak kullanılması gibi önemli konular yer almaktadır.

Kader dinin ve felsefenin en gizemli konularından biri olarak asırlardır merak edilmiş ve tartışılmıştır. Kimi zaman aşırı görüşler serdedilse de her insan kendince bir kader akidesi benimsemiştir.

Dua ise bütün insanlığı din merkezinde bir araya getiren en önemli içsel faaliyettir. İslamiyet'ten gerek önce gerekse sonra bütün insanlar, bir yakarış, bir şükran ya da bir özür beyanı ve pişmanlık ifadesi olmak üzere duaya yönelmişlerdir.

Kader ve dua gibi oldukça önemli iki kavram arasındaki ilişkiyi ele aldığımız bu tez çalışmasında amaçladığımız husus, söz konusu kavramlara ilişkin dinî, psikolojik ve teolojik bulguları ortaya koymak suretiyle konuya açıklık kazandırmaktır.

Daha hacimli bir eser ortaya koymaya elverişli bir konu olan “Kader- Dua İlişkisi” konusu bir yüksek lisans tezi içeriğine sığdırılmış, bu nedenle bazı meseleler yüzeysel bilgiler vermek suretiyle geçilmiş, gerekli yerlerde ayrıntılar dikkate alınmıştır.

Kelam ilmi açısından oldukça önemli olan bu konuda faydalı bir araştırma yapmış olmayı umuyor, gayretimizin karşılığını Yüce Allah’tan istiyoruz.

Tezimizin her aşamasında değerli katkılarıyla bu çalışmayı yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Süleyman Toprak’a, fikir ve tavsiyelerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük ve Yrd. Doç Dr. Durmuş Özbek’e şükranlarımı arz ederim.

Muammer Ökçesiz

Konya, 2007

BİRİNCİ BÖLÜM

KAZA, KADER VE DUA

I) KAZA VE KADER

1) KAZA VE KADERİN TANIMI:

Kaza ve Kader terimleri, Allah'ın yarattıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini gerçekleştirmesini ifade etmek için kullanılır.

Sözlükte "Hükmetmek, muhkem ve sağlam yapmak; emretmek, yerine getirmek" anlamlarına gelen kaza "Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi" şeklinde tanımlanır.¹

Sözlükte; "gücü yetmek, planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek; uygun görmek, değerini ölçmek, kıymetini bilmek"² gibi manalara gelen kader ise, Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi" diye tarif edilir.

Buna göre kaza, Allah'ın ezeli hükmü, yani bütün nesne ve olayların Levh-i Mahfûz'da veya küllî akılda topluca var olması; kader ise bütün nesne ve olayların kazâya uygun olarak yaratılması ve dış alemde gerçeklik kazanmasıdır.

Ayet ve hadislerde kaza ve kaderin ne olduğu açık bir şekilde anlatılmamıştır. Bundan dolayı İslam âlimlerinin bir tek tarif üzerinde birleşmeleri mümkün olmamış ve çeşitli tarifler yapılmıştır. Burada bu tariflerden ikisini vermekle yetineceğiz:

Kader: Cenab-ı Hak'ın ezeli iradesi gereğince her şeye kendi hususiyetini tahsis etmesidir.³

Kader: Cenab-ı Hak tarafından bütün eşyanın, kainatın ve hadiselerin ezelde (yaratılmadan evvel) ahvali, vasıfları, sebepleri ve şartları; zaman ve mekanlarıyla hudutlandırılmasıdır.⁴

¹ Ragıb el-İsfahanî, el-Müfredat fî Garibi'l-Kuran, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, s. 613

Sarı, Mevlüt, el-Mevarid, Arapça-Türkçe Lügat, Yayınevi yok, İstanbul, T.siz, s.1239

Yavuz, Yusuf Şevki, KADER maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2001, c:VI, s.58

² Ragıb el-İsfahanî, a.g.e. s. 595

Sarı, a.g.e. s.1204

Mutçalı, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s. 689, KDR maddesi

³ Taftazanî, Mesud b. Ömer b. Abdillâh Sa'd'ud-Din, Şerhu'l-Akaid, Kelâm İlmi ve İslam Akaidi, (Hazırlayan: Süleyman Uludağ) Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999, s. 41

Bu iki tarif sonuç bakımından aynıdır. İkinciye birincinin genişletilmiş bir şekli olarak kabul edebiliriz.

Kaza: Ezelde takdir olunan şeyin takdir gereğince varlık alemine çıkarılması, yaratılmasıdır.⁵

Yukarıdaki kader tariflerini gözden geçirecek olursak kaderin sadece insanlarla ilgili bir şey olmadığı anlaşılacaktır. Bilakis insanlarla birlikte canlı, cansız, yaratılmış yaratılacak her varlıkla yakından ilgilidir.⁶

Kaza ve Kader kavramlarının yukarıda zikrettiğimiz anlamları Eşarî ve Mâtürîdîler'e göre farklı algılanmıştır. Selefiyye, Mâtürîdî âlimleri ve Şîf kelâmcıları yukarıdaki tanımları benimserken, Eşarî kelâmcılarının çoğunluğuyla İslam filozofları zikredilen tanımları tersine çevirerek kazâyâ kader, kadere de kazâ anlamını yüklemişlerdir. Kaza ve Kader terimleri, Allah'ın yarattıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini gerçekleştirmesini ifade etmek için kullanılır. Şimdi öncelikle Kuran-ı Kerim'de kaza ve kader kavramlarının yer aldığı ayetleri inceledikten sonra Kelam mezheplerinin konuya yaklaşımına geçeceğiz.

A) KURAN'DA KAZA VE KADER:

Kuran-ı Kerim'de "kaza" kelimesinin "hüküm, takdir, bildirme, emretme, yaratma" anlamlarında zikredildiği ayetlere aşağıdakileri örnek verebiliriz⁷:

"Hüküm" anlamını içeren ayetlerde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Bir işe hükmedince sadece "ol" der; o da oluverir."⁸

"Allah ve Rasülü bir işe hüküm verdiği zaman inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur."⁹

"Takdir etme" anlamında kullanılan kaza ifadesine şu ayet örnektir:

"Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur..."¹⁰

⁴ Seyyid Bey, Usül-i Fıkıh Dersleri, Hukukiyye Matbaası, İstanbul, H. 1329, s.121

⁵ Kazancı, Ahmed Lütfi, İslam'da İrade, Kazâ ve Kader, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1966, s. 33

⁶ Kazancı, a.g.e. s. 34

⁷ Aydın, Ömer, Kur'an Işığında Kader ve Özgürlük, Beyan Yay., İstanbul 1998, s.15

⁸ Al-i İmran, 3/47

⁹ Ahzab, 33/36

¹⁰ Enam, 6/2

Kaza kelimesinin “bildirme, beyan etme” anlamında kullanıldığı ayette Allah Teala mealen şöyle buyurur:

“Biz kitapta İsrailoğullarına: “Sizler yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız.” diye bildirdik.”¹¹

“Emretme” anlamında ise kaza kelimesi şu ayette zikredilmiştir:

“Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti.”¹²

“Yaratma” anlamında kaza ifadesi ise şu ayette zikredilmiştir:

“Böylece onları iki günde yedi gök olarak yarattı.”¹³

“Kadr/Kudret” kavramı ise Kuran-ı Kerim’de yüzden fazla yerde isim ve fiil kalıplarında Allah’a nispet edilmiştir.¹⁴ “Takdir” kavramının geçtiği ayetlerde Allah’ın, her şeyi amacına göre yarattığı, tabiatını belirleyip hedefine doğru yönelttiği beyan edilmiştir.¹⁵ Ayrıca Allah Tealâ, yılların hesap edilebilmesi için aya evreler koymuş¹⁶, geceyi dinlenme vakti ve güneşle ayı zaman ölçüsü olarak belirlemiştir.¹⁷ Konumuzla ilgili olarak da insanların yaratılışlarını, rızıklarını, yaşayacakları zaman dilimini ve ölüm vakitlerini tayin ettiğine dair ayetler Kuran’da yer almıştır. Bu ayetleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Cenab-ı Hak her şeyin bir amaca ve ölçüye göre yaratıldığını şu ayetlerde beyan etmektedir:

“Gerçekten biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık.”¹⁸

“Hiçbir şey yoktur ki, onun hazineleri yanımızda bulunmasın. Biz onu, ancak belirli bir ölçüyle indiririz.”¹⁹

“O her şeyi yarattı, bir ölçüye göre düzenledi.”²⁰

¹¹ İsra, 17/23

¹² İsra, 17/23

¹³ Fussilet, 42/12

¹⁴ Yavuz, a.g.m. s.57

¹⁵ Alâ, 87/2-3

¹⁶ Yunus, 10/5

¹⁷ Enam, 6/96

¹⁸ Kamer, 54/49

¹⁹ Hicr, 15/21

²⁰ Furkan, 25/2

Yine Yüce Rabbimiz kainatta kurduğu eşsiz nizamı anlatmak için de “takdir” ifadesini kullanmaktadır:

“De ki: Gerçekten siz, yeri iki günde yaratana inkâr edip O’na ortaklar mı koşuyorsunuz? O, alemlerin Rabbi’dir. O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti. Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye:İsteyerek veya istemeyerek gelin, dedi. İkisi de: İsteyerek geldik, dediler. Böylece onları iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi görevini vahyetti. Ve biz yakın semayı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu Azîz, Alîm Allah’ın takdiridir.”²¹

Alemdeki her şeyin bir takdire tabi olduğunu (mukadderat) ifade eden ayetlere örnek olarak aşağıdaki ayetler verilebilir:

“Mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah yüceler yücesidir.”²²

“Aranızda ölümü takdir eden biziz. Ve biz önüne geçilebileceklerden değiliz.”²³

Kuran’da bütün nesne olayların belli bir düzen içinde gerçekleşmesi, Allah’ın ilim, irade, kudret gibi zatî; yaratma, yaşatma, öldürme, hidayete erdirme, saptırma gibi fiilî sıfatlarıyla ilintilendirilir. Kaderle ilgili olan sıfatların başında ilim sıfatı gelir.²⁴ Bu tür sıfatların geçtiği ayetlere aşağıdakileri örnek verebiliriz:

"Onlar bilmezler mi ki, gizlediklerini de açıkça yaptıklarını da Allah bilmektedir."²⁵

"Allah yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Ferman bunlar arasından inip durmaktadır ki böylece Allah’ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz."²⁶

Burada vurgulanması gereken nokta, kader meselesinin Allah’ın “ilim” sıfatıyla bire bir ilintili olduğudur. Ayette de beyan edildiği gibi Allah Teala göklerin ve yerin

²¹ Fussilet, 41/9-12

²² Furkan, 25/2

²³ Vakıa, 56/60

²⁴ Yavuz, a.g.m. s.58

²⁵ Bakara, 2/77

²⁶ Talak, 65/12

yaratıcısı olmakla beraber bunlar arasında meydana gelmekte olan tüm hadiselerden de her şeyi kuşatan ilmiyle haberdardır.

Kuran'da Allah-kâinat ve Allah-insan ilişkisi bağlamında temas edilen kader konusu doğrudan doğruya iman edilmesi gereken esaslar arasında geçmemektedir. Yalnızca Allah'ın sıfatlarının var olduğuna ve insanın seçme hürriyetine sahip olduğuna vurgu yapılmıştır. Aşağıda bu konuyla ilgili ayeti zikrettikten sonra bu konuyu müstakil bir başlık halinde değerlendirmenin daha doğru ve faydalı olacağı kanaatindeyiz. Zikredeceğimiz ayet bu hususu ortaya koymaktadır:

"İyilik yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o kişinin yaptığıdır ki; Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır..."²⁷

Yüce kitabımızda kaza ve kaderin zikredildiği ayetlere yer verdikten sonra Mutezile ve Ehl-i Sünnet kelâmcılarının kader anlayışına geçebiliriz:

B) MUTEZİLE'YE GÖRE KAZA VE KADER:

İslam düşünce tarihinde kaderci anlayışı ilk savunanlar, Mabed el-Cühenî ve Gaylan ed-Dımeşkî'dir. Mabed, kader meselesinde konuşan ilk kişidir. Ondan bu fikri Gaylan almıştır.²⁸

Mutezile, Allah'ın her şeyi önceden tespit etmesi anlamındaki kaderi inkar etmiş, insanın kendisinde potansiyel olarak mevcut bulunan kudreti ile yaptıklarının faili ve sorumlusu olduğunu iddia etmişlerdir. Yüce yaratıcının kâinatı yaratmadan önce bir kader tayin ettiğini belirten Mutezilî kelâmcıları insanın irade ve kudret sahibi kılınmasıyla bu kaderden bağımsız hale geldiğini ifade etmişlerdir. Mutezile'nin bu konudaki endişesi, insanın fiillerinde irade ve kudret sahibi olduğu prensibine halel getirmemektir.²⁹

²⁷ Bakara, 2/ 177

²⁸ Şehristanî , Muhammed b. Abdülkerim, el-Milel ve'n-Nihal, Darü's-Sürur, Beyrut 1948, c:I , s.57

²⁹ Toprak, Süleyman – Gölçük, Şerafettin, Kelam, (Tarih,Ekoller,Problemler), Tekin Dağıtım, Konya 2001, s.286

C) EHL-İ SÜNNET'E GÖRE KAZA VE KADER:

Ehl-i Sünnet kelâm okulları, “Kaza ve Kader” kelimelerine farklı anlamlar vermelerine rağmen kazâ ve kader anlayışında birlik içerisindedirler. Bu konuda ayırt edici husus şudur; konunun izahında Eşarîler Allah’ın irade sıfatına ağırlık verirken, Mâtürîdîler ilim sıfatıyla konuyu izaha çalışmışlardır.³⁰

a) Eşarîler’de Kaza ve Kader:

Kazâ ve kader meselesinde Eşarîlerin temel prensibi, Allah’ın hem şerrin hem de hayrın yaratıcısı olduğudur. Ebu’l Hasen el-Eşarî’ye göre iman Allah’ın bir lütfudur. Bu nimeti veren Allah’tan bunu vermesi ya da vermemesi istenemez. Allah bunu fazlından vermektedir. Allah kafirlere imanla emretmektedir, onlara iman gücü vermediğinde ise onları bırakmaktadır. Bu şekilde onları kendi hallerine terketmekte ama bununla birlikte onları imandan mahrum etmemektedir. Onların küfürde kalışları zorunlu olmayıp dilediklerinde her zaman iman edebilirler.³¹ Açıkçası çok da berrak olmayan bu düşüncelerden çıkan sonuç şudur ki; Eşarîler, Mutezîle’nin insan hürriyetine öncelik tanıyan kader anlayışına tepkisel bir karşılık vererek Allah’ın her şeyi ezeli ilmiyle önceden bildiğini ve yazdığını kabul etmiş, bu kadere rıza gösterilmesini istemişlerdir.

b) Mâtürîdîler’de Kaza ve Kader:

Konunun girişinde de kısaca değindiğimiz gibi İmam Mâtürîdî bu nazik meseleyi Allah’ın ilim sıfatına bağlamıştır. Bu suretle O, bir yandan insanın hürriyetini kurtarmakta, diğer yandan meseleye psikolojik bir istikamet vererek problemin çıkmaza sürüklenmesini önlemektedir. İmam Mâtürîdî’nin konuya yaklaşımı “ilahî yaratma” ile “insanî yapma” arasındaki farka vurgu yapma şeklindedir. O’na göre iman-küfür, hidayet-dalâlet gibi hassas konularda bir ilahî yön, bir de insanî yön yani kesb söz konusudur.³² Bu sayede hem Allah’ın yaratıcılığı ve insan üzerindeki otoritesi

³⁰ Toprak, Süleyman – Gölcük, a.g.e, s.286

³¹ Eşarî, Ebu’l Hasen Ali b. İsmail, el-İbane an Usuli’d-Diyane, Kahire, 1975, s. 64 (S. Toprak- Ş. Gölcük’ten naklen)

³² Mâtürîdî, Ebu Mansur, Muhammed b. Muhammed, Kitabü’t- Tevhid, (tercüme: Hüseyin Sudî Erdoğan), Hicret Yayınları, İstanbul, 1981, s.474

kabul edilmekte hem de insanın hür ve sorumlu olması yani imtihana tabi tutulması hususu açıklığa kavuşturulmaktadır.³³

Vuku bulacak hadiselerin önceden takdir edilmesi demek olan kaderi ve o fiillerin zamanı geldiğinde, iş haline gelmesi demek olan kazayı Matüridî'nin bu şekilde ilim sıfatıyla izaha çalışması konuya esneklik getirmektedir. Bu yaklaşım tarzında sertlik ve katılığın yerini itidal almakta ve insanın hürriyetini kurtarma çabası özellikle kendini göstermektedir.³⁴

Şimdi çalışmamızın en önemli konularından “Kadere İmanın Gereği” konusuna geçebiliriz.

2) KADERE İMANIN GEREĞİ:

Kadere iman konusu inanç açısından son derece önemli olduğu için bu konunun iman esasları arasındaki yerine müstakil bir başlık altında yer vermenin uygun olacağı düşüncesindeyiz.

Kaza ve kadere iman, İslam dininin altı iman esasından biridir. Fakat insan iradesi ve bu iradenin yaptığı işlerdeki rolü ile ilgili olan bu konu, anlaşılmasının güçlüğü nedeniyle Kelâm uleması ve İslam düşünürleri arasında görüş ayrılıklarına ve uzun münakaşalara sebep olmuştur.³⁵

Ehl-i Sünnet'e göre Allah'a ve O'nun mukaddes sıfatlarına iman etmek, kaza ve kadere de iman etmeyi gerektirir. Çünkü “Kader” Allah'ın “İlim ve İrade” sıfatlarına, “Kaza” da “Tekvîn” sıfatına racidir. Fakat önemine binaen kazâ ve kadere iman tasrih edilmiş ve iman esaslarından sayılmıştır.

Allah'a ve yüce sıfatlarına iman, kaza ve kadere de iman etmeyi gerektirdiğinden iman esaslarını bir arada bildiren ayetlerde ayrıca zikredilmeyerek, bazı ayetlerde her şeyin ilahî takdire, yani kazâ ve kadere tabi olduğuna işaret edilmekle yetinilmiştir. Bu ayetlere örnek olarak aşağıdaki ayetleri verebiliriz:

“Mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah yüceler yücesidir.”³⁶

³³ Toprak – Gölcük, a.g.e. s.287

³⁴ Toprak – Gölcük, a.g.e. s.289

³⁵ Aydın, Ali Arslan, İslam'da İman ve Esasları, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1969, s.208

³⁶ Furkan, 25/2

“Yeryüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz bu Allah’a göre kolaydır.”³⁷

“De ki: Allah’ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişmez.”³⁸

Görüldüğü gibi kaza ve kadere iman konusu müstakil bir mesele olarak işlenmemiş, bunun yerine dolaylı yollardan atıf yoluyla bizlere Yüce Allah’ın her şeyi bir mukadderata tabi kıldığı mesajı verilmiştir.

Kuran-ı Kerim’de yer alan “İman Esasları” ile ilgili ayetlere bakıldığında “Kadere İman”ın iman edilmesi gereken kavramlar arasında yer almadığı görülür. Bu ayetlere örnek olarak ise şu ayetler zikredilebilir:

“Ey iman edenler!Allah'a, Peygamberine,Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır.”³⁹

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır...”⁴⁰

Ayetlerde de görüldüğü gibi iman edilmesi istenen, bir başka deyişle inkar edilmesi yasaklanan hususlar arasında “Kadere iman” yer almamaktadır. “Kadere İman” meselesi kanaatimizce “Allah’a iman” konusuna dahil edilmelidir. Çünkü kadere iman gerçekte Allah’a inanmanın ve O’nu tanımanın bir parçasıdır. Allah’ı hakkıyla tanıyan ve O’nun ilim, irade, kudret ve tekvîn sıfatlarını bilen kişi, zorunlu olarak kadere de iman eder.⁴¹

Kuran-ı Kerim’de, yukarıda zikrettiğimiz ayetlerde görüldüğü gibi, iman rükünleri toplu halde beş olarak sayılmıştır. Sünnet’te ise şimdi zikredeceğimiz Cibrîl hadisinde görüleceği gibi altı rükün bir arada zikredilmiştir:

³⁷ Hadid, 57/22

³⁸ Tevbe, 9/51

³⁹ Nisa, 4/ 136

⁴⁰ Bakara, 2/ 177

⁴¹ Havva, Said, el-Esas Fi’s-Sünne (İslam Akaidi), (ter: M. Ahmet Varol, Orhan Aktepe, A. Ali Ural, H. Ahmet Özdemir, Recep Çetintaş), Aksa Yay. İstanbul, 1992, c.8, s.307

Hz Ömer'den rivayet edilmiştir: "Ben Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında otuyordum. Derken elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam yanımıza çıkageldi. Üzerinde, yolculuğa delalet eder hiçbir belirti yoktu. Üstelik içimizden kimse onu tanımıyordu da. Gelip Hz. Peygamber'in (s.a.s.) önüne oturup dizlerini dizlerine dayadı. Ellerini bacaklarının üstüne hürmetle koyduktan sonra sormaya başladı:

“Ey Muhammed! Bana İslâm hakkında bilgi ver!” Hz. Peygamber (s.a.s.) açıkladı: “İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet etmen, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucu tutman, gücün yettiği takdirde Beytullah'a haccetmendir.” Yabancı: “Doğru söyledin” diye tasdik etti. Biz hem sorup hem de söyleneni tasdik etmesine hayret ettik.

Sonra tekrar sordu: “Bana iman hakkında bilgi ver?” Hz. Peygamber (s.a.s.) açıkladı: “Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Kadere yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna da inanmandır.” Yabancı yine: “Doğru söyledin!” diye tasdik etti.

Sonra tekrar sordu: “Bana ihsan hakkında bilgi ver?” Hz. Peygamber (s.a.s.) açıkladı: “İhsan Allah'ı sanki gözlerinle görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Sen O'nu görmeden de O seni görüyor.”

Adam tekrar sordu: “Bana kıyamet(in ne zaman kopacağı) hakkında bilgi ver?” Hz. Peygamber (s.a.s.) bu sefer: “Kıyamet hakkında kendisinden sorulan, sorandan daha fazla bir şey bilmiyor!” karşılığını verdi. Yabancı: “Öyleyse kıyametin alâmetinden haber ver!” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) şu açıklamayı yaptı: “Köle kadınların efendilerini doğurmaları, yalın ayak, üstü çıplak, fakir davar çobanlarının yüksek binalar yapmada yarışıklarını görmendir.” Bu söz üzerine yabancı çıktı gitti. Ben epeyce bir müddet kaldım. Hz. Peygamber (s.a.s.), Ey Ömer, sual soran bu zatın kim olduğunu biliyor musun? dedi. Ben: “Allah ve Resûlü daha iyi bilir” deyince şu açıklamayı yaptı: “Bu Cebrail(a.s.)'di. Size dininizi öğretmeye geldi.”⁴²

Söz konusu rivayet kadere imanın en açık ve anlaşılır delilidir. Kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak İslam'ın altı iman esasından biridir. Bu meselenin özellikle “İslam, İman, İhsan, Kıyamet” gibi anahtar kavramların

⁴² Buharî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, Sahih, (Ter: Mehmed Sofuoğlu), İstanbul 1989, İman, c.I, s:20

öğretilmesi amacıyla Allah'ın Cebrail (a.s.)'ı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gönderdiği bir ortamda ele alınması ve dile getirilmesi de kanaatimizce oldukça manidardır.

Kadere iman, Allah'ı bilmenin, O'nun sıfatlarını ve fiillerini tanımanın en yüksek görüntüsüdür. Kadere inanmak, insanın ubudiyetteki makamına uygun düşer, insanın muhtaç bir varlık oluşuyla uyum sağlar, insanda rıza ve saadeti bollaştırır, şecaat ve atılganlık verir. Kazâ ve kader akidesi; Allah'ı bilme, O'na kulluk etme, teslim olma, boyun eğme ve tevekkülü içine alan bir çok manayı araştırmak demektir. Bu inanç "ihtiyârı (tercih) reddetmediği gibi, cebri de kastetmez."⁴³ Yani bu inanca sahip olmak, ne insanların tercih özgürlüğünü ortadan kaldırır, ne de kulun her şeyi yapmaya mecbur olduğu sonucunu doğurur. Kadere iman etmekle, Allah'a tevekkül etmekle, amel etmekle ve sebeplere sarılmakla mükellefiz. Marifet, iman, teslimiyet ve amel bu makamda müslümanın terbiyesidir.

II) DUA

1) DUANIN TANIMI:

Sözlükte "çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek"⁴⁴ manalarına gelen dua kelimesi, İslam literatüründe "Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve ta'zim duyguları içerisinde O'nun lütûf ve yardımını dilemesini" ifade eder.⁴⁵

Kavram olarak duanın tanımı ise şöyle yapılmıştır: "Kulun bütün benliği ile Allah'a yönelerek bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını Allah'ı medh ve sena ederek, acz ve ihtiyacını ifade eden bir dille O'ndan istek ve dilekte bulunmasıdır."⁴⁶

Bununla birlikte dua, insanla Allah arasında bir haberleşme, iletişim olarak da tanımlanabilir. Dua bizzat kendi etkinliğinin prensibini elde tutmadığı için güç ve kudreti elinde bulunduran yüce bir varlığa başvurur; duayı büyü ve büyüsel uygulamalardan, batıl inançlardan ayıran en önemli özellik budur.⁴⁷

⁴³ Havva, a.g.e. s.311

⁴⁴ el-İsfahanî, a.g.e, s. 244

Sarı, a.g.e, s.495

Mutçalı, a.g.e., s. 270

⁴⁵ Cilacı, Osman; DUA maddesi, DİA , İstanbul 1994, c:IX, s.29

⁴⁶ Pehlivan, Rauf, Duanın Esrarı, Motif Yayınları, İstanbul 2005, s.12

⁴⁷ Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi, T.D.V.Yayınları, Ankara 1998, s.212-213

Vahiy, Allah ile insan arasında cereyan eden yukarıdan aşağıya, bir başka ifadeyle Allah'tan insana doğru bir özel konuşma iken; dua, insanla Allah arasında cereyan eden aşağıdan yukarıya doğru bir özel konuşmadır.⁴⁸

2) DUANIN ÖNEMİ:

Dua kulluğun en önemli göstergesi ve ibadetin özüdür. Çünkü Allah'ın yüceliğini ve her şeye kadir olduğunu, bütün kâinatın Rabbi olduğunu, gerçek dost ve yardımcının Allah olduğunu içine sindiren kişi, her istediğini Allah'a iletir. Allah'a inanmayan, O'ndan müstağni davranan, Allah dışında başka varlıklarda veya kendi nefsinde güç ve kudret görenler Allah'a dua etmezler. Bu yüzden kulluk ve dua birbirinin gereğidir.⁴⁹

Dua, insanın içinde kendisini muhtaç ve arzulu olarak gördüğü, orada Allah'ı insanın ihtiyacını karşılayacak durumda olan varlık olarak kabul ettiği ve Allah'ın kendisini işittiğine inanıp güvendiği, açıkça denk olmayan bir ilişki içerisindeki iletişimidir. İnsanlar tarihin her döneminde duaya ihtiyaç duymuşlar ve bazen isteklerini belirtmek, bazen de teşekkürlerini sunmak için ulu bir varlığa seslenmişlerdir.

Dua ile insan doğrudan doğruya Allah'a başvurmakta ve O'nunla konuşmaktadır. İşte dua, Allah'la konuşarak insanın kendi geçici eğreti durumu hakkında şuur kazanmasıdır. Duayı canlandıran anlamlı niyet, insan neye ihtiyacı olduğunu bilmeseyse bile, "eksiklik şuuru"dur ve bu eksikliğin doğurduğu gerginlikleri gidermek için dile getirilir. Her şekilde dua, insanın kendi durumu ile sınırlı kaldığı için, kişi kendiliğinden ilahî kudreti istediği yöne çeviremeyeceğinin farkındadır. Bunun için, ister bir arzunun gerçekleştirilmesi, ister bir çaresizliğin yatıştırılması maksadıyla yapılsın, her durumda duayı zorunlu kılan sebepler vardır. Her durumda dua bir talep ve yöneliştir; dua, bilinmek ve işitilmek talebidir.

Açık ya da gizli bir şekilde, insanî durumun kendi temeline, kendisinin sahip olmadığının itirafı ile yüksek bir iradeye başvurmak son derece tutarlı bir davranış olarak gözükür. Bir talebi konu edinen dua, temel dinî ruh halini temsil eder. Allah'a

⁴⁸ Izutsu, Toshihiko, Kuran'da Allah ve İnsan, çev: Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1975, s.182

⁴⁹ Pehlivan, a.g.e. s.15

ümitle ve güvenle yönelen insan kendi fanîliğini itiraf etmekte, insanî durumunu lanetlememekte, aynı zamanda hayatın bir anlamı olduğuna inanarak arzusunu sürdürmektedir. Buna bağlı olarak da Allah'ın iyiliksever, aktif ve güçlü olduğunu açıkça ifade ederek O'na yönelmektedir.

Burada şu hususun da altını çizmek gerekir ki, duanın mutlak belli bir formu olması gerekmez. Sesli ya da sessiz, belli bir forma göre veya insanî durumun gerektirdiği yerde serbest ve sade ifadelerle yapılabilir. Allah ile insan arasında din yolu ile kurulan ilişkinin özü ve özeti ya da tipik modeli duada kendisini ortaya koymaktadır.⁵⁰ Belli bir forma indirgenen dua özgünlüğünü ve samimiyetini kaybedecektir.

3) DUANIN ADABI VE MAHİYETİ:

a) DUANIN ADABI: İslamî kaynaklarda diğer ibadetlerde olduğu gibi dua için de şekli ve ahlakî bazı şartlara riayet edilmesi istenmiştir. Buna göre dua eden kişinin konumuna uygun bir edep içinde olması gerekir. Nitekim bir nevi dua olan namazda kulun nasıl hareket edeceği tarif edilmiştir. Bu hareketler dış görünüş bakımından insanın saygı ve sığınma tavrını belli bir disiplin içine almıştır ve özü itibariyle Allah'ın huzurunda güçsüzlüğünü, eksikliğini kabulü, hamd, şükür ve yardım isteklerini sunmayı ifade eder. Namazda ve her türlü dua davranışında edebin esasını kulun kibir, gösteriş, kabalık ve gaflet gibi ahlakî kusurlardan temizlenmesi teşkil eder. Bir ayete göre Allah'ın huzurunda olanlar böbürlenmezler, aksine O'nun büyüklüğünü anarak secde ederler. Yine Allah'ı anan kimsenin huşu içinde yalvarma vaziyeti alması, O'nu saygı ile ve sesini yükseltmeden anması gerekir, aksini yapmak ise gaflettir.⁵¹

Duanın gönülden ve gizlice yapılmasını isteyen başka bir ayette de bunun aksine bir hareket, Allah'ın hoşlanmadığı bir iş ve haddi aşmak olarak nitelendirilmiştir. Kul dua ederken Allah'a karşı korku ve saygı içinde ve ümitli olmalıdır.⁵²

⁵⁰ Hökelekli, a.g.e. s.214

⁵¹ Araf, 7/ 205, 206

⁵² Araf, 7/ 55,56

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) konuya yaklaşımıyla ilgili olarak da şu hadis-i şerifi zikredebiliriz:

Hayber Seferi esnasında yüksek sesle tekbir getirmeye başlayan bazı müslümanlara Hz. Peygamber engel olmuş ve “Nefislerinize karşı merhametli olun. Sizler sağır ve uzaktaki birine değil, her şeyi duyan ve gören Allah’a dua ediyorsunuz. Dua ettiğiniz Zât, her birinize, bineğinin boynundan daha yakındır.” buyurmuştur.⁵³

b) DUANIN MAHİYETİ: Mahiyeti itibariyle üç çeşit dua vardır:

- 1) Allah'ın isimlerini ve sıfatlarını matluba uygun bir tarzda sıralayan dua
- 2) Zillet ve zaruret ifade eden dua
- 3) Bütün ihtiyaçları birden arz eden dua.

Makbul bir duada bunların hepsi bulunmalıdır.

Dua, müslümanın günlük ferdî hayatında önemli bir yere sahip olduğu gibi, belli günler ve durumlar sebebiyle toplu halde de dua edilir. Nikah, mevlit, hatim, sünnet ve düğün gibi merasimler duanın topluca yapıldığı bazı örneklerdir.⁵⁴

4) DUANIN KABULÜ:

Dua kavramı, isticabe, yani duanın kabulü ile karşılıklı ilişki durumundadır. Yalnız dua sözlüdür; isticabe ise sözlü değil, fiilîdir. Kuran-ı kerim'de bizzat Allah, insan kendisine dua ettiği zaman onun duasına cevap vereceğini açıklamaktadır:

“ Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin kabul edeyim.”⁵⁵

Kuran-ı Kerim, isticabe fikrine öylesine önem verir ki duaya cevap vermemeyi sahte ilahlığın en belirgin alameti sayar. Kafirlerin Allah'tan başka taptıkları ilahlar, onların dualarına cevap veremezler, onlara ibadet edenler kendilerine ne kadar yalvarsalar da onlara karşılık veremezler. Onlar kafirlerin duasını işitseler bile cevap vermekten acizdirler. İnanmayanların duası boşa gider. Kuran-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

⁵³ Buharî, Sahih, Mağazî, c: VIII, s.3929 ,

Müslim,b.Haccac, Sahih, (Tercüme ve Şerh: Ahmed Davudoğlu), İstanbul 1979, Zikr, c.XI, s.6682

⁵⁴ Şentürk, Habil, Din Psikolojisi, Esra Yayınları, İstanbul 1997, 4s.163, 164

⁵⁵ Mü'min, 40/ 60

“ Eğer onları (putları) çağırırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. Faraza işitseler bile, size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koşmanızı reddederler. (Bu gerçeği) sana, her şeyden haberi olan (Allah) gibi hiç kimse haber veremez.”⁵⁶

“ El açıp yalvarmaya lâıık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.”⁵⁷

Dua eden kişiler genellikle dualarının kabul edileceğine inanırlar. Zaten duayı mümkün kılan da onun gerçekleşeceğine olan bu inançtır. Belirli şartları yerine getirilen duaların geri çevrilmeyeceği dinde merkezî bir fikirdir. Kur'an-ı Kerim'de kabul edileceği belirtilen duaların özellikleri şunlardır: “Gizlilik, alçakgönüllülük, korku ve ümit arası bir yönelme, dinde samimiyet / ihlas, Allah'a karşı saygıya dayalı dindarlık/takva.”⁵⁸

Çağdaş psikoloji, şuurlu güdülerle yöneltilen davranışların yanında, “şuuraltı benlik” tarafından güdülenmiş olan davranışların varlığını da temel psikolojik bir kategori olarak kabul eder. Bu noktadan hareketle bazı din psikologları, şuuraltı olgularla dinî davranışlar arasında dar bir alanda da olsa bir ilişkinin varlığını kabul ederler. W.James, ferdî varlığın sınırları ötesinde mevcut olan ve dinî tecrübe halinde kendisiyle bağlantı kurulan Kadir varlığın, bu sınırlar ötesinden şuuraltı hayatını harekete geçirmekte olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁹ James'in anlatmak istediği, Allah'ın kendi direktiflerini bildirmek için mü'minin şuuraltını kullanmakta olduğudur. Bu yolla mü'minin hayatına katılan ilahî telkin ve ilhamlar onu arzu ettiği hedefleri gerçekleştirmeye yönelten bir etki icra etmektedir.⁶⁰

Netice itibariyle dua eden kişi kendisini, bazı emelleri gerçekleşmiş, bazı acıları teselli bulmuş, bazı planları bir kenara bırakılmış, diğer bazılarının da gerçekleşmesi

⁵⁶ Fatır, 35/14

⁵⁷ Rad, 13/ 14

⁵⁸ Konuyla ilgili ayetler için bkz; Araf, 7/29,55,56 - Enbiya, 21/90

⁵⁹James, William, L'Expérience Religieuse, s. 398,427 (Hökelekleli'den naklen)

⁶⁰ Hökelekleli, a.g.e. s.224

için baskı altına alınmış bulur.

Bütün bunlardan dolayı ilahi kudretin damgası insana, kaçınılmaz ödev veya mucizevî kurtuluşun işareti olarak gözüktür. Buna göre dua insan hayatında önemli değişmelere yol açabilmektedir. Allah'la kurulan ilişki, ferdin ruhunda başlayarak dış dünyayı da değiştirmektedir. Şuurlu olarak ortaya konan dua duygusu, yavaş yavaş ilerleyerek ruhun bilinmeyen tabakalarına nüfuz ederek bu tabakaları değiştirmekte, aşamalı olarak direnmeleri kırmaktadır. Bundan böyle dua kişide, onu arzu ettiği fiilleri yapmaya teşvik edecek gizli bir canlılık yaratmaktadır. İşte duanın kişiyi arzusuna yaklaştırmasının temel mekanizması bu şekilde işlemektedir.⁶¹

Duanın kabulüyle ilgili genel olarak bu bilgileri verdikten sonra, duanın kabul edilmesinin şartları, duanın nerelerde ve hangi vakitlerde daha makbul olacağı konusuna geçebiliriz.

5) DUANIN KABUL ŞARTLARI, VAKİTLERİ VE YERLERİ:

Duanın Allah tarafından kabul edilmesi için bir takım şartlar taşıması gerekmektedir. Aynı zamanda duanın vakti ve yeri de duanın kabulünde belirleyici faktörlerdendir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'den bu hususa işaret eden birçok Hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Konumuzu da bu Hadis-i şerifler ışığında ele almanın daha faydalı olacağı kanaatindeyiz. Duaların kabulü gibi önemli bir konuda Allah Rasülü'nün (s.a.s.) vermiş olduğu bilgiler, şüphesiz bütün müslümanlar için en temel referans olma özelliğini taşımaktadırlar.

Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.s.) buyurdu ki; **“Acele etmediği müddetçe her bir kulun duasına icabet olunur. Ancak şöyle diyerek acele edenler var; Ben Rabbime dua ettim, duamı kabul etmedi.”**⁶² Bu hadisten anlaşıldığına göre, dua eden bir kimse, gönülden ve sadece Allah'a has kılarak duasını ettikten sonra acele etmemeli ve Allah'ın kendisinin duasını kabul etmediği düşüncesine kapılmamalıdır. Çünkü bir başka hadis-i şerifte de Allah Rasülü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Allah'a dua eden herkese Allah icabet eder. Bu icabet, ya dünyada peşin

⁶¹ Hökelekli, a.g.e. s.225

⁶² Buharî, Sahih, Daavât, c.XIII, s. 6272

olur, ya da ahirete saklanır; yahut da dua ettiği miktarda günahından hafifletmek suretiyle olur. Yeter ki, kişi günah talep etmemiş veya sıla-i rahimin kopmasını istememiş olsun.”⁶³

Yine Ebû Hureyre’den (r.a.) gelen bir rivayette Rasûlullah (s.a.s.) anlatıyor: **“Müstecab (Allah’ın kabul ettiği) üç dua vardır, bunların icabete mazhariyetleri konusunda hiçbir şüphe yoktur; Mazlumun duası, misafirin duası ve babanın evladına duası.”⁶⁴**

Ebu Derda’dan gelen bir rivayette de Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **“Din kardeşine gaibane dua eden hiçbir kul yoktur ki melek, “ Sana da bir misli!” demesin.”⁶⁵**

Hadislerden anlaşıldığına göre, Cenab-ı Hakk’ın mutlak surette icabet edeceği dualar arasında, zulme uğrayan kişilerin duası, misafirin duası ve babanın evladına ettiği dua sayılmaktadır. Ayrıca bir müslümanın o an yanında olmayan bir başka müslüman kardeşi için edeceği dua, Allah tarafından en hızlı kabul edilecek dua olarak müjdelenmektedir.

Her ne kadar dua için “ her zaman ve her yerde yapılabilir ” dense de duanın kabulü için öncelikle tercih edilebilecek zamanlar ve yerler vardır. İslam kaynaklarında geniş bir şekilde yer alan duaların kabul vakitlerini maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

a) RAMAZAN AYI BOYUNCA VE KADİR GECESİ’NDE YAPILAN DUA: Ebu Hureyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Allah Rasülü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **“Her kim inanarak ve sevabını Allah’tan umarak Kadir Gecesi’nde kalkar ibadet ederse, geçmiş günahları onun lehine mağfiret olunur. Her kim de Ramazan orucunu inanarak ve mükafatını ancak Allah’tan umarak tutarsa onun geçmiş (küçük) günahları mağfiret olunur.”⁶⁶**

⁶³ Tirmizî, Sünen, Dua, c.VI, s.181

⁶⁴ İbn Mace, Sünen, (Tercüme Şerh: Haydar Hatipoğlu), (Yayınevi yok.) , İstanbul 1982, Dua, c.X, s. 57

⁶⁵ Müslim, Sahih, Zikr, c.XI, s.7

⁶⁶ Buharî, Sahih, Dua, c. IV, s.1774

İslam'ın beş temel esasından oruç ibadetine vurgu yapılan bu hadiste, Ramazan ayının ve Kadir gecesinin bilinçli bir şekilde değerlendirilmesi halinde bu ibadetlerin kişinin geçmiş günahlarının bağışlanmasına vesile olacağı beyan edilmektedir.

b) AREFE GÜNÜ YAPILAN DUA: Yine Rasûlullah (s.a.s.) bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır: **“Duanın en hayırlısı arefe günü yapılan duadır.”**⁶⁷

c) CUMA GÜNÜ YAPILAN DUA: Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir. Allah Rasûlü (s.a.s.) buyurmuştur ki: **“Cuma gününde öyle bir saat vardır ki herhangi bir müslüman namaz kılar olduğu halde Allah'tan bir hayır ister ve bu istemesini o saate denk getirirse Allah ona dilediğini muhakkak verir.”**⁶⁸

Cenab-ı Hakk'ın en sevdiği günlerden olan ve inananların bayramı olarak bilinen mübarek Cuma gününde ve bu günde “eşref saati” olarak bilinen zaman diliminde edilen duanın da Allah tarafından mutlaka kabul edileceği söz konusu rivayette müjdelenmiştir.

d) GECE YARISI YAPILAN DUA: Kaynaklarda “Nüzul Hadisi” olarak zikredilen ve Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **“Rabbimiz her gece gecenin son üçte biri kaldığı zaman semaya iner ve “Bana kim dua eder ki duasını kabul edeyim! Benden kim bir hacetini ister ki ona dilediğini vereyim! Benden kim mağfiret ister ki ona mağfiret edeyim!” buyurur.**⁶⁹

Sonsuz merhamet sahibi olan Yüce Rabbimiz, her gece dünya semasına inzal ederek bizlerin dualarına icabet etmektedir. Biz de bu önemli çağrıya icabet etmeli ve dualarımızı, isteklerimizi ve şükürlerimizi Alemlerin Rabbi'ne sunmalıyız.

e) EZAN OKUNDUĞUNDA YAPILAN DUA: Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

⁶⁷ Nevevî, Riyazü's-Salihîn, (Tercüme ve Şerh: M.Yaşar Kandemir, İ.Lütfi Çakan, Raşit Küçük; Peygamberimizden Hayat Ölçüleri), İstanbul, 2001, c.VI, s.338

⁶⁸ Buharî, Sahih, Dua, c. XIII, s.6258

⁶⁹ Buharî, Sahih, Dua, c. XIII, s.6258

“Müezzin ezan okuduğu vakit gök kapıları açılır ve yapılan dualar kabul olur.”⁷⁰

Cabir'den (r.a.) rivayet edilen başka bir hadiste ise Allah Rasülü müslümanlara şu müjdeyi vermektedir: **“Ümmetinden her kim ezanı işittiği zaman: “Ey şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın Rabbi Allah'ım! Muhammed'e (s.a.s.) vesileyi ve fazileti ver. O'nu kendisine vadettiğin Makam-ı Mahmud'a ulaştır.” diye dua ederse kıyamet gününde benim şefaatiyle o kimseye vacip olur.”⁷¹**

Ezan, Allah'ın varlığının ve birliğinin ilanı, İslam'ın direği namaz ibadetinin habercisidir. Bu mübarek çağrı ve namaza davet esnasında yapılan duaların da makbul olacağı aşikardır. Allah Rasülü de (s.a.s) hadislerinde bu gerçeğe dikkat çekerek ezan duası yapan kimseyi şefaatiyle müjdelemiştir.

f) NAMAZDAN SONRA YAPILAN DUA: Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir: Muhacirlerin fakirleri Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) gelerek:

—“Ya Rasülallah! Çok mal sahipleri yüksek dereceleri ve devamlı nimeti kazanıp gittiler.” dediler.

Rasülullah (s.a.s.):

—“Bu sizin söylediğiniz nasıl oldu?” diye sordu

Onlar şöyle dediler:

—“Zenginler hem bizim kıldığımız gibi namaz kıldılar, bizim cihad ettiğimiz gibi cihad ettiler, hem de mallarının fazlalarından Allah yolunda harcadılar. Halbuki bizim için mallar yok! (bu yüzden onlar gibi harcama yapamıyoruz.) dediler.

Rasülullah (s.a.s.):

—“ **Ben size bir iş haber vereyim mi ki, siz onu yapmakla sizden önde olanlara erişirsiniz, sizden sonra gelen mal sahiplerinin de önüne geçersiniz. Sizin yaptığının benzerini yapan her bir kimse de ancak sizin yaptığının benzerini yapar. Her (farz) namazın ardından on kere tesbih eder (Sübhanallah der), on kere tahmid eder (Elhamdülillah der), on kere tekbir getirirsiniz. (Allahu Ekber)”** buyurdu.

⁷⁰ Arslantürkoğlu, H. Ahmet, Seçme Dualar, Meral Yayınevi, İstanbul, 1983, s.17

⁷¹ Nevevî, Riyazü's-Salihîn, c.V, s.191

Abdullah b. Amr'dan (r.a.) gelen bir rivayette ise Rasûlullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

“İki özellik vardır ki, kim bunlara devam eder müslümanca hayatını devam ettirerek ölürse Cennet’e girer. Dikkat edin bu iki şey çok kolaydır, fakat bunları yapan çok azdır. Birincisi her namazın ardından on kez “Sübhanallah”, on kez “Elhamdülillah”, on kez de “Allahu Ekber” demek. İkinci özellik, yatacağınız zaman otuz üç “Sübhanallah” otuz üç “Elhamdülillah” otuz üç “Allahü Ekber” demek.”⁷²

g) MÜSLÜMANLAR ZİKİR İÇİN TOPLANDIKLARINDA YAPILAN DUA: Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde şöyle bildirmektedir: **“Halk ile meşgul olan meleklerden başka dünya yüzünde seyahat eden, Allah’ın nice melekleri vardır. O melekler zikir meclislerini gördükleri zaman birbirlerini çağırırlar: “İşte aradığımız buradadır, geliniz!” Her taraftan o meclislere gelirler ve zikir meclislerine katılarak zikir meclisini ihya ederler. O halde ey ümmetim! Allah’ı çokça zikrediniz, nefislerinizi hatırlayınız.”⁷³**

Duanın kabul olduğu yerlere gelince, üç yer var ki oralarda kulun yaptığı dua reddolunmaz;

a) Bir kimse çölde veya kendisini Allah’tan başka bir gören olmadığı bir yerde bulunduğunda,

b) Bir kimse bir toplulukla düşman karşısında bulunup da yanındakiler kaçıp yalnız başına direndiğinde,

c) Bir kimse gecenin sonunda uyanıp kalktığında.⁷⁴

Aliyyü’l-Kari de duanın kabul olduğu yerleri şu şekilde sıralamıştır:

1) KABE GÖRÜLDÜĞÜNDE YAPILAN DUA: Allah Rasülü’nün (s.a.s.) Kabe’de şu şekilde dua ettiği rivayet olunmuştur: **“Allah’ım bu beytin şeref, azamet,**

⁷² İbn Mace, Sünen, İkametü’s-Salat, c.X, s. 78

⁷³ Karabulut, Osman, Mübarek Günler, Aylar ve Gecelerin Faziletleri, Uysal Kitabevi, Konya, Tarihsiz, s. 317

⁷⁴ es-Suyûtî, Celaleddin, Sihamü’l-İsabe fi Kenzi’d-Deavâti’l-Müstecabe, (tercüme:M.Zihni), İstanbul, 1969, s.17 (O.Cilacı, “İlahî Dinlerde Dualar”dan naklen)

keramet ve heybetini artır ve O'na şeref veren, O'na ikram eden hac ve umre edicilerin şeref, keramet ve azamet ve sevabını artır.”⁷⁵

2) ZEMZEM KUYUSU YANINDA YAPILAN DUA: Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) : **“Zemzem, içildiği maksad içindir.”**⁷⁶ buyurarak bu mübarek mekanda içilen suyun ve edilen duanın makbul olacağını beyan etmiştir.

3) AREFE GÜNÜ, ARAFAT, MÜZDELİFE ve MİNA'DA YAPILAN DUA: Yüce Rabbimiz Kuran-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: **“(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce yanlış gidenlerden idiniz.”**⁷⁷

4) PEYGAMBERLERİN KABİRLERİ BAŞINDA YAPILAN DUA:⁷⁸ Rasûlullah Efendimiz'in (s.a.s.) şu şekilde dua ettiği nakledilmiştir: **“Allah'ım üzerime rahmetinin kapılarını aç ve Peygamberinin kabrini ziyaretlerinde dostlarına ve taat ehline verdiği şeyi bana da ver. Beni affet ve bana merhamet et ey kendisinden istenenlerin en iyisi!”**⁷⁹

Burada kabir başında dua etme hususunda dikkat edilmesi gereken bazı noktaları hatırlatmada büyük fayda görüyoruz. İnsanların imanlarının zarar görmesine bile yol açabilecek olan kabirlerde dua etme meselesiyle ilgili kaynaklarda birtakım bilgiler mevcut bulunmakla beraber biz bunların bir özeti olarak şunları söyleyebiliriz: İslam coğrafyasında ve ülkemizin muhtelif bölgelerinde adına kabir ziyareti veya türbe ziyareti denilen bu ziyaretlerde insanlar zaman zaman istemeyerek de olsa yanlış davranışlarda bulunmaktadır. Bunların başında kabirdeki veliyi aracı kılarak onun Allah katındaki makamı ile Allah'a tevessül ederek Allah'a dua etmek gelir. Oldukça önemli ve tartışmalı bir konu olan tevessül hakkında kısaca denilebilir ki, kişilerin isteklerini doğrudan Allah'tan istemek yerine

⁷⁵ Nevevî, Rasûlullah'ın Dilinden Dualar, Zikirler, Edebler, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1997, c. II, s. 328

⁷⁶ Nevevî, a.g.e. s.348

⁷⁷ Bakara, 2/198

⁷⁸ Aliyyü'l-Kari, Hısnü'l-Hasin, Konya Yusufaga Kütüphanesi, no: 5263, varak:225 (O.Cilacı, “İlahî Dinlerde Dualar” dan naklen)

⁷⁹ Nevevî, a.g.e. s.351

kabirlerdeki ölümlerden istemeleri İslam inancında kesinlikle yasaktır ve imanın tehlikeye girmesine neden olur.⁸⁰

Oldukça uzun meseleler olan kabir ziyareti ve tevessül konularını burada bitirmenin uygun olacağını düşünerek duanın psikolojik boyutları ve etkileri konusuna geçiyoruz.

6) DUANIN PSİKOLOJİK BOYUTLARI VE ETKİLERİ:

Duanın kişi üzerindeki çok yönlü psikolojik etkileri gerek teorik, gerekse tecrübî gözlemler sayesinde açıklığa kavuşturulmuştur. Dua, insanın duygularını, algılarını, davranışlarını, ruhî ve bedenî sağlığını, hatta maddî olayları değişikliğe uğratan etkiler yapabilmektedir.⁸¹ Burada üzerinde durulması gereken husus,dua eden kimsenin elde edeceği psikolojik değerlerin bütünüyle o kişinin inancına bağlı bulunduğudır. Samimi inanç sürdüğü sürece duanın etkisi kesin ve mutlakdır.⁸²

Dua genel olarak insanın bütün ruhî faaliyetlerine bir güç ve canlılık sağlamaktadır. Dua vasıtasıyla Allah'la kurulan ilişki ve iletişim sayesinde ilahî enerjinin etkisi, ruhun ihtiyaçlarını karşılamaya,korkularını yatıştırmaya ve bu yolla dış dünyayı değiştirmeye koyulmaktadır. Böylece dua normal bir durumda kişinin gücünü artırmakta, şuur düzeyinin yükselmesine ve idrak kapasitesinin kesinleşmesine imkan vermekte, olağanüstü işleri başaracak güç, kuvvet ve yeterlilik kazandırmaktadır. Sıkıntılı, bunalımlı ve gergin bir durumda duanın etkisi “yatışma ve rahatlama” şeklinde kendisini gösterir. Bu duygu dua eden insanlar tarafından sıklıkla müşahede edilebilmektedir. Her durumda dua ile meydana getirilen güç ve sevincin artması olarak hissedilen kişisel tecrübeler, sinir sisteminin dengesinin yeni bir düzenlenişi veya kuvvetlenişi olarak değerlendirilebilir.⁸³

Psikolojik açıdan yapılan tahlillerde duanın, ilahî yardımın celbi için başvuru olan genel bir ruhî mekanizma olduğuna işaret edilmekle birlikte daha çok insanın yaratıcısına doğru fitrî çekilişini, yakınlaşma isteğini ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Bu yönüyle dua, zihnin maddî olmayan aleme doğru çekilmesi, bazen her şeyin

⁸⁰ Kabir ziyaretleriyle ilgili daha geniş bilgi için Bkz. Süleyman Toprak, Ölümünden Sonraki Hayat (Kabir Hayatı), Tekin Kitabevi, Konya, 2005, s.581-583

⁸¹ Hökelekli, a.g.e. s.27

⁸² Berguer Georges, Traité de Psychologie de la Religion, s.162, (Hökelekli'den naklen)

⁸³ Hökelekli, a.g.e. s.29

değişmez ve üstün prensibinin huşû içinde bir teması, ruhun Allah'a doğru yükselişi, hayat denilen mucizeyi yaratan varlığa karşı aşk ve tapınma ifadesi; her şeyi yaratan, en üstün kemal, kudret, kuvvet ve güzellik kaynağı, herkesin kurtarıcısı ve hâmisî olan görülmez bir varlıkla ilişkiye geçmek için yapılan bir gayret, Allah'ın durmadan taşan sevgi ve alakasına kulun verdiği cevaptır.⁸⁴

Muhammed İkbâl'e göre dua ve ibadet, kainatın dehşet verici sessizliği içinde insanoğlunun kendisine bir cevap bulmak için hissettiği derin hasret ve iştîyakın ifadesidir.⁸⁵

Dua, kişide iradî bir canlanmaya yol açarak her şeyden önce sıkıntıyı ortadan kaldırır, benliğe ait tepkileri gittikçe artan bir şekilde aşma kapasitesi sağlar. Durumlar ve olaylar üzerinde büyük bir güç ve etkiye sahip kılar.⁸⁶

Duanın, yukarıda değindiğimiz psikolojik etkisinin yanı sıra ahlâk ve karakter üzerindeki çok olumlu etkileri de söz konusudur. Dua bir anlamda kişinin kendisiyle ilgili hakikati bir bütün olarak keşfetmesine imkan veren bir "şuur genişlemesi"dir. Devamlı dua eden kişilerde vazife ve sorumluluk duygusu artar, kıskançlık ve kötülük eğilimleri azalır. Başkaları hakkında iyilik ve hayırseverlik duyguları hakim hale gelir.⁸⁷

Yine dua ile insan, en gizli, en mahrem duygularını dile getirir, içini boşaltır, ümitlerini kuvvetlendirir, korkularını hafifletir. İnsan dua ile kendini Allah'a yakın hisseder. Dua ile benlik davranışları aşılabılır; çünkü duada engel ve mesafe yoktur.

Duanın etkilerini maddî/uzvî ve manevî/ruhî olmak üzere iki bölümde inceleyebiliriz:

Duanın maddî etkilerinden kastedilen, insanın sağlığına ve vücuduna olan tesirleridir. Tıp, duanın sayılmayacak kadar çok olan etkilerini, özellikle psiko-fizyolojik mahiyette olanlarını tespit ederek dünya kamuoyunun bilgisine

⁸⁴ Carrel, Alexis, Dua, (çeviren: M.Alper Yüçetürk), Yağmur Yayınları , İstanbul, 1961, s. 6

⁸⁵ İkbâl, Muhammed, İslam'da Dinî Tefekkürün Yeniden İnşası, (çeviren: Sofi Huri), Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999, s.105

⁸⁶ Pehlivan, a.g.e. s. 61

⁸⁷ Hökelekli, a.g.e. s.31

sunmaktadır.⁸⁸ Modern Tıp, ilaç ve tedavinin yanında bir de hastanın maneviyatını/moralini kuvvetlendirmeye önem verir.⁸⁹ Bu konuya ikinci bölümde detaylı bir şekilde değinilecektir.

Duanın manevî etkilerine gelince, buna ruhî etkiler de diyebiliriz. Gözle görülmeyen bu etkiler, gözlemler sonucu tespit edilebilmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse dua;

Ruhu tasfiye ve takviye eder; Dua ibadetin bir parçasıdır. İbadet nasıl insanın ruhunu tasfiye ve takviye ederse dua da ruhu tasfiye ve takviye eder. İman sahibi kimse dua ettikçe Tanrısına yaklaşır, imanı kuvvetlenir. Dua eden kimse samimi ve iyi kalpli olmaya gayret eden kimsedir.

Ruha emniyet ve huzur verir; Hayatta insanlar bin bir türlü zorluk ve tehlikelerle karşılaşabilir. Ticarete zarar ve iflas tehlikesi, trafik kazaları, hastalıklar, başarısızlıklar insanları sürekli tehdit eder. Bu tehditler ve tehlikeler, insanın psikolojisini bozar, maneviyatını sarsar.

Bu noktada dua mümin için en önemli dayanaktır. Mü'min, Allah'a güvenerek O'nun her türlü tehlikeden kendisini koruyacağına, dualarının O'nun indinde bilindiğine ve duyulduğuna inanır. Ruhunda emniyet ve kuvvet artar. Manen sarsılan ve ümidini kaybedenlere ümit bahşeder; Ümitsizlik, insanları yıkar, toplumları manen sarsar. Dua eden mü'min Allah'tan daima ümitlidir, ümitsizliğe kapılmaz, bugünü ve geleceği karanlık görmez. Hayata karşı iyimserliği artar, karamsar duygulardan uzak kalır. Modern toplumlarda görülen ruh bozuklukları, sinir hastalıkları, hep ümidini ve manevî desteğini kaybeden ümitsiz ve imansız kimseler arasında görülür. Ahlakı yükseltir; İnsanlığı ahlaksızlığa sürükleyen sebepler arasında, ümitsizlik, manevî ve ruhî disiplin gevşemesi vardır. Dua insanın duygularını yükseltir, küçük ve adi ihtiraslardan kurtarır, ruha sükunet ve ferahlık verir.

Konuya bir de dinî perspektiften bakacak olursak; nasslarda yer alan dualardaki isteklerin önemli bir kısmının hayat ve şahsiyetin korunmasına yönelik olduğunu görürüz. Bu da prensip olarak duanın fayda verdiğine inanmayı gerektirir. Çünkü Yüce

⁸⁸ Cilacı, a.g.e. s. 44

⁸⁹ Pazarlı, Osman, Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968, s. 176

Allah'ın keliminde ve Resulü'nün sahih hadislerinde anlamsız ya da faydasız bir malûmatın varlığını düşünmek dahi muhaldir.

Sonuç olarak duanın kişide zihnî, manevî ve ahlakî güçlerin daha iyi kullanılmasına, yücelip güçlenmesine, ümit ve inancın canlanmasına, endişe, sıkıntı ve korkunun yatışmasına ve kişiliğin en üst derecede bütünleşmesine imkan sağlayan bir etki gücüne sahip bulunduğunu söyleyebiliriz.

7) DUA KONULARI VE ÇEŞİTLERİ:

A) DUA KONULARI:

Duanın ilk konusu Tanrı'ya yalvarma, aşk ve hürmeti ifade etmedir. Yalvarma ve hürmet, akıl sahibi her insanın en yüksek kemal sahibi olana borçlu olmasından ileri gelir. İnsanın bütün ruhî melekelerinde Allah'ın hissesi vardır; Düşünce ve akıl, sonsuzluk ve ilahî azamet karşısında hiçliğini ve küçüklüğünü tanır. İrade, en yüksek Kadir-i Mutlak karşısında aczini kabul eder. Kalp de Rahman ve Rahîm olan bu sonsuz ve tükenmez şefkat kaynağı karşısında sınırsız bir sevgi ve bağlılık duyar. Kısaca duada, “hürmet, itaat, sevgi” gibi üç esas özellik vardır.

Bunlardan sonra Yüce Yaratıcı'nın insanlara bahşettiği sonsuz lütuf ve ihsanlara karşı hamd etmek, şükran sunmak vardır. Bilerek veya bilmeyerek yapılan birçok hatadan dolayı Allah'tan af dilemek, hatayı telafi edip nefsi ıslah etmeyi vaat etmek vardır. Buna tevbe ve istiğfar da denir.

Son olarak Allah'tan dünya ve ahirette şefaathet ve yardım niyaz etmek vardır. Hayatta karşılaşılan her türlü zorluğa, kaza ve belalara karşı Allah'ın himayesini, yardımını talep etmenin tek yolu dua etmektir.⁹⁰

Dua konuları arasında beden ve ruh sağlığı, dünya ve ahiret mutluluğu, kişisel ve toplumsal güvenlik dilekleri, bunun yanında istenmeyen ve korkulan durumlardan Allah'a sığınma gibi konuları da sayabiliriz. Kuran'da ve daha ziyade hadislerde Allah'a sığınma duaları daha ayrıntılı sıralanmaktadır. Hastalık, doğal afetler, fakirlik, saptırıcı zenginlik, nefis ve şeytan, sıkıntı ve üzüntü, zulüm ve düşman, borç, darlık, kıtlık, güçsüzlük, zillet, cehennem ve kabir azabı, bu sakınılan kötülük ve fitnelerin başlıcalarıdır.

⁹⁰ Pazarlı, a.g.e. s.174

Hamd, tesbih, tehlil, tekbir gibi Allah'ın yüceliğini ifade eden dualar bazen sırf Allah'a yakınlığı, O'nunla irtibatı ve O'nun rızasını amaçlayan bir sevgiyi ve saygıyı sunmaktan ibarettir.

B) DUA ÇEŞİTLERİ: İnsanların farklı beklenti ve ihtiyaçları için başvurdukları dua tipleri şunlardır:

1) İstek ve Dilek Duası: Dua, çoğu zaman çaresizlik, korku, güvensizlik duyguları içerisinde bir yardım ve imdat çağrısı şeklinde kendini gösterir. Duanın en karakteristik özelliği de bu isteme ve talep etme olgusudur. Başarı, şifa, güvenlik ve maddî faydalar elde etme duygusu her zaman bir dua konusu olabilmektedir.⁹¹ Duanın bu şekilde insan aczini ve ihtiyacını yaratıcısına apaçık bir şekilde beyan etmektedir. Bu tip duaya yağmur duası iyi bir örnektir.

2) Şükür Duası: Bu dua tipi, Yüce yaratıcının sonsuz lütuf ve ikramı karşısında hissedilen minnet duygusunun en iyi ifade tarzıdır. Şükretme, duanın belki de en kolay ve yaygın türüdür. İnsanların fitrî özelliklerinden olan minnet ve teşekkür duygusu bu dua tipinin alt yapısını oluşturur.

3) Şefaath Duası: Herhangi bir peygamberi, bir velî şahsı, kutsal bir mekânı vesile kılmak suretiyle Allah'a yakınlık elde etme niyetiyle yapılan dualardır. İnsanların maddî ve manevî ihtiyaçlarını dile getirirken söz konusu şahıs ve mekanları zikretmesinin sebepleri arasında, aşırı yüceltme anlayışı, kendini değersiz ve hakir görme, kendine güvensizlik gibi psikolojik etkenleri sayabiliriz. Bu tip duanın en yaygın söyleniş biçimlerinden bir "...yüzü suyu hürmetine..." ifadesidir.

4) Tapınma ve Övgü Duası: Bir insanın/mü'minin kâinatın düzeni, güzellikleri ve yaratıcısı hakkında düşünerek, hayranlık ve acizlik duyguları içerisinde, hissettiklerini sesli ya da sessiz bir şekilde dile getirmesidir. Bu dua tipinin en tipik örneği "hamd etmek"tir. Bu duanın yapılmasında tek amaç, Allah'ı övmek ve yüceltmektir. Yine bu duaya örnek olarak namaz, oruç, hac vs. başta olmak üzere bütün ibadet formları verilebilir.

5) Günahları İtiraf ve Bağışlanma Duası: İnsanların kendilerini Allah'a karşı suçlu ve O'ndan uzaklaşmış hissettikleri anlarda yaşadıkları pişmanlık duygusunu; tevbe,

⁹¹ Hökelekli, s.226

istiğfar, bağışlanmayı dileme şekillerinde Yüce Allah'a arz etmeleridir. Bu tip dualar bütün dinlerde yer alan ortak dua şekilleridir.⁹²

8) KURAN'DA VE HADİSLERDE DUA ÖRNEKLERİ:

A) KURAN'DA DUA ÖRNEKLERİ:

Kur'an-ı Kerim'de dua ile ilgili ayetler geniş yer tutmaktadır. Doğrudan doğruya dua kavramını içeren iki yüz kadar ayet bulunmaktadır. Bu durum Yüce Allah'ın duaya verdiği önemi en iyi şekilde ifade etmektedir. Bu ayetlerde dua ve türevleri, Allah'a dua etme, istek, ihtiyaç ve arzularını arz ederek O'nun lütfunu dileme, çağırma, seslenme, davet etme, ibadet etme, yardıma çağırma, bir durumu arz etme, Allah'ın birliğini tanıma, isnat ve iddia etme, anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca tevbe, istiğfar gibi kulun Allah'a yönelişini ve O'ndan dileklerini ifade eden çok sayıda ayet geniş anlamda dua ile alakalıdır.⁹³ Söz konusu ayetlerin bir kısmında insanların Allah'a dua etmeleri emredilmiş, duanın usûl, adâb ve tesirleri üzerinde durulmuştur. Bu gruptaki ayetlere örnek olarak aşağıdaki ayetleri verebiliriz:

"Kullarım sana beni sorduğunda (söyle onlara): Ben onlara çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar."⁹⁴

"De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın/dua edin. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz."⁹⁵

"Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O,haddi aşanları sevmez."⁹⁶

"Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir."⁹⁷

"(Rasulüm) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız /duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?.."⁹⁸

⁹² Daha fazla bilgi için Bkz. Hökelekli, a.g.e, s.226-231

⁹³ Pehlivan, Rauf, Kuran'da Kabul Edilmiş Dualar, Motif Yayınları, İstanbul, 2005, s.5

⁹⁴ Bakara, 2/186

⁹⁵ Araf, 7/29

⁹⁶ Araf, 7/55

⁹⁷ Mü'min, 40/60

⁹⁸ Furkan, 25/77

Bir kısım ayetlerde de yanlış, yersiz, zamansız ve makbul olmayan dualardan bahsedilmiştir:

"İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) bize dua eder; fakat biz ondan sıkıntısını kaldırıncaya sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi."⁹⁹

"İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir."¹⁰⁰

"İnsana bir nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirir ve yan çizer. Fakat ona bir şer dokunduğu zaman da yalvarıp durur."¹⁰¹

Ayrıca yüzden fazla ayette peygamberlerin ve diğer salih insanların veya toplulukların dualarından söz edilmektedir.¹⁰²

Bu ayetlere örnek olmak üzere şu ayetleri zikredebiliriz:

Hz. İbrahim (a.s) oğlu İsmail(a.s) ile Beytullah'ın temellerini yükseltirken bir yandan da şöyle niyazda bulunmuşlardı: **"Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur, şüphesiz sen işitensin, bilensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin. Ey Rabbimiz! Onlara içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin."**¹⁰³

Hz. Musa'ya (a.s) Allah Teala azgın Firavun'la mücadele etmesini emrettiğinde onun duası da şöyle olmuştur: **"Musa: Rabbim! dedi, yüreğime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden (şu) bağı çöz; ki sözümü anlasınlar. Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver, kardeşim Harun'u. Onun sayesinde arkamı kuvvetlendir. Ve onu işime ortak kıl. Böylece seni bol bol tesbih edelim."**¹⁰⁴

⁹⁹ Yunus, 10/12

¹⁰⁰ İsrâ 17/11

¹⁰¹ Fussilet, 41/51

¹⁰² Çağrıcı, Mustafa, DUA maddesi, DİA, İstanbul 1994, c.IX, s.539

¹⁰³ Bakara, 2/ 127-129

¹⁰⁴ Taha, 20/ 25-33

Hz. Zekeriyya'yla (a.s) ilgili olarak da şu ayet zikredilmeye değerdir: **“Zekeriyya'yı da an. Hani o Rabbine şöyle niyaz etmişti: Rabbim! Beni yalnız bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın. Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahya'yı verdik, eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık...”**¹⁰⁵

Kuran-ı Kerim'de geçen bazı sure ve ayetler örnek dua metinleri mahiyetindedir. Bunlardan Fatiha Sûresi, Allah'ı veciz bir şekilde anlattıktan sonra O'na kulluk ve duadaki ihlası, insanlığın en büyük arayışı olan doğru yola ulaşmanın içten dileklerini benzersiz bir üslupla ifade eden sözleriyle bütün Müslümanların en fazla okudukları dua metnidir. Yine Bakara Sûresi'nde geçen **“Ey Rabbimiz! Bize dünyada güzellik ver, ahirette de güzellik ver. Bizi Cehennem azabından koru.”** mealindeki sözler Fatiha'dan sonra en çok okunan dua olmuştur.¹⁰⁶

İnsanı dua etmeye iten sebepler değişik olabilir; bu sebep kimi zaman Allah'a karşı duyulan derin sevgi ve zühd iken, kimi zaman da ölüm ve benzeri tehlikelerdir. Kuran'da Allah'a inanmayan müşrik Arapların bile bir tehlike anında Allah'a yalvardıklarını görüyoruz. Yukarıda zikrettiğimiz Yunus Sûresi 12. ayet ve aşağıda vereceğimiz ayet bu hususa işaret etmektedir.

“Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: "And olsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.”¹⁰⁷

Görülüyor ki bu çeşit dilsel bir hareket tarzı, insanı normal düşünce sınırları dışına çıkararak olağanüstü durumlarda olmaktadır. Zira insan kalbi, yalnız bu olağanüstü durumlarda sıradan düşüncelerden ve dünyevî gâilelerden arınmakta ve konuştuğu dili, ruhsal olarak yüksek bir nitelik kazanmaktadır.

Dua, kalbin Allah ile konuşmasıdır. İnsan kalbi ancak yüksek bir seviyeye ulaştığında dua olabilir. Aşağıdaki ayet duanın üstün bir durum ile olan ilişkisini açık bir şekilde anlatmaktadır:

¹⁰⁵ Enbiya, 21/ 89-90

¹⁰⁶ Bakara, 2/ 201

¹⁰⁷ Yunus, 10/22

“ De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyamet gelip çatıverse size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)! Bilâkis yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da (kaldırılması için) kendisine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır; ve siz ortak koştüğunuz şeyleri unutursunuz.”¹⁰⁸

Bu ruhsal gerginlik ne zaman biraz gevşer ve her şey sadece geçici bir olay olarak ortadan kaybolmaz da sabit, köklü bir zühde dönüşürse o zaman dua, bir yalvarış, bir ibadet haline gelir.¹⁰⁹

Konuyla ilgili diğer ayetlere ilgili bağlamlarında yer verilecektir.

B) HADİSLERDE DUA ÖRNEKLERİ:

Dua konusunda geniş malûmat içeren bir diğer kaynak da Hz.Peygamber'in Hadis-i şerifleridir. Dua, kulun Allah'a bağlılığını en güzel şekilde dile getirdiği için Peygamber Efendimiz (s.a.s.) tarafından "ibadetin özü" sayılmıştır.

Konumuzla ilgili hadislerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Numan b. Beşir'den rivayet edildiğine göre Rasul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurdu: **"Dua ibadetin kendisidir."**¹¹⁰

Hz. Enes'ten rivayet edildiğine göre Allah Rasülü (s.a.s.) çoğu zaman şu duayı ederdi: **"Allah'ım! Bize dünyada iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru."**¹¹¹

İbn Abbas (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.s.) hep şöyle dua ettiğini haber etmiştir: **"Allah'ım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana güvendim. Yüzümü, gönlümü sana çevirdim, senin yardımınla düşmanlara karşı mücadele ettim. Kitabın ile hükmettim. Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim, açığa vurduğum ve senin benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle. Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin ve senden başka ilah yoktur."**¹¹²

¹⁰⁸ Enam, 6/ 40, 41

¹⁰⁹ Izutsu, a.g.e. s.184

¹¹⁰ İbn Mace, Sünen, Dua, c.X, s.6

¹¹¹ Nevevî, Riyazü's-Salihîn, c. VI, s. 336

¹¹² Nevevî, Riyazü's-Salihîn, c. VI, s. 359

Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Rasul-i Ekrem şöyle buyurdu: **"Dayanılamayacak dertten, insanı helake götürecektalihsizlikten, başa gelecek fenalıktan ve düşmanı sevindirecek felaketten Allah’a sığınınız."**¹¹³

Şekel b. Humeyd (r.a.) şöyle dedi: Ya Rasulallah! Bana bir dua öğret, dedim. Buyurdu ki: **"Allah’ım! Kulağımın şerrinden,gözümün şerrinden,dilimin şerrinden, kalbimin şerrinden, cinsel organımın şerrinden sana sığınırım."**¹¹⁴

İbn Abbas’tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) keder ve hüzün veren şeyler sırasında şu duayı ederdi: **"(İbadete layık) hiçbir ilah yok; anvak Azîm ve Halîm olan Allah vardır. İbadete layık hiçbir ilah yok; ancak göklerin ve yerin Rabbi olan Allah vardır. O büyük arşın Rabbidir."**¹¹⁵

Yine Allah Rasülü (s.a.s.) şöyle dua edilmesini emretmiştir: **"Allah’ım! Cimrilikten, korkaklıktan, ömrün en değersizine döndürülmekten, dünya fitnessinden, Deccal fitnessinden ve kabir azabından sana sığınırım."**¹¹⁶

Son olarak zikredeceğimiz şu dua da Rasülullah Efendimiz’in (s.a.s.) en kapsamlı dualarından biri olması nedeniyle oldukça önemlidir: **"Ey Allah’ım! Tembellikten, bunaklık derecesinde ihtiyarlıktan, korkaklıktan, kabir sualinden ve kabir azabından, ateş fitnessinden ve ateş azabından, zenginlik gururunun şerrinden sana sığınırım. Mesih Deccal’in fitnessinden de sana sığınırım. Allah’ım! Günahlarımı(n kirini) benden kar ve buz suyu ile yıka, kalbimi de günahlardan beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi pakla. Benimle günahlarımın arasını da doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır."**¹¹⁷

Rasülullah Efendimiz’in (s.a.s.) bu önemli dualarını zikrettikten sonra tezimizin ana kısmını oluşturan ikinci bölüme geçebiliriz:

¹¹³ Nevevî, Riyazü’s-Salihîn, c. VI, s. 342

¹¹⁴ Tirmizî, Sünen, Dua, c.VI, s. 95

¹¹⁵ Buharî, Sahih, Dua, c. XIII, s. 6296

¹¹⁶ Buharî, Sahih, Dua, c. XIII, s. 6311

¹¹⁷ Buharî, Sahih, Dua, c. XIII, s.6313

İKİNCİ BÖLÜM

KADER – DUA İLİŞKİSİ

D) ALLAH'IN EZELÎ İLMİ VE DUA:

Yüce Allah'ın ezeli ilmiyle olmuş-olacak her şeyi önceden bilmesi meselesi, insanların dua hakkında çelişkiye düşmelerine neden olmaktadır. Ezelde Allah tarafından bilinen ve takdir edilen şeylerin dua vasıtasıyla değiştirilmesinin mümkün olup olmadığı meselesi çalışmamızın ana konusunu teşkil etmektedir.

Konuyla ilgili olarak öncelikli olarak Allah'ın ilim sıfatı ve bu sıfatın ezeli oluşu üzerinde durmak istiyoruz.

Allah'ın ilim sıfatı hakkındaki kelâmî tartışmaları ilk dönem kelâmcılarına kadar götürmek mümkündür.

Bakillânî, ilmi kadîm (ezeli) ve muhdes (sonradan olma) olmak üzere iki kısma ayırır. Kadîm bilgi Allah'ın bilgisidir. O, zarurî ve istidlâlî bir bilgi değildir.¹¹⁸ Burada şunu belirtmeliyiz ki, ilahî bilgiyi bu şekilde anladığımız takdirde onda değişme ve izafetin olmadığını kabul etmemiz gerekir.

Seyyid Şerif Cürcanî ise ilahî ilmi, “Allah'ın zatında bulunan ve kulların sonradan olma ilimlerine benzemeyen bir ilim” olarak tanımlar.¹¹⁹

Ezeli bilgiye gelince o, kendisinden önce var olan bir şeyle ilintili değildir. Yani onun kendi varlığından önce bulunan bir nesnesi yoktur. Bu anlamdaki bir bilgi ancak zâtı gereği alim olanın bilgisi olabilir.¹²⁰ Yani söz konusu bilginin kaynağı ona sahip olanın kendisidir.

Yüce Allah'ın ezeli ilmini kısaca tarif ettikten sonra konunun problematik yönüne, yani bu ilmin mutlak belirlenmişlik anlamında bir kader anlayışına kaynaklık edip etmeyeceği meselesine geçebiliriz.

Daha önce değindiğimiz gibi takdir, kaza ve kader ifadeleri yüce yaratıcının yarattıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini ifade etmek için kullanılır.

¹¹⁸ Bakillânî, Kadî Ebu Bekr, Kitâbü't-Temhid,, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1948, s.26

¹¹⁹ Cürcanî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, Kitâbü't-Tarifât, (Basımevi yok), Beyrut, 1955, s.17

¹²⁰ Cürcanî, Şerh'ul-Mevakîf, Matbbaatü'l Amira, İstanbul, 1933, c.III, s.12

Yüce Allah, insanları ve bütün kâinatı yaratırken her biri için belli bir ölçü tayin etmiştir.¹²¹ Bununla beraber burada üzerinde durulması gereken çok önemli bir husus vardır; kader, İslam düşünürleri, özellikle de Kelâm âlimleri tarafından iki kısımda mütalâa edilmiştir:

Kaderin bir çeşidi vardır ki, onun gerçekleşmesi Yüce Allah tarafından kesin hükme bağlanmıştır. Bu hükmü verilen şeyin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Bu çeşit kadere dua, sadaka, himmet gibi olguların herhangi bir etkisi söz konusu değildir. Buna **KADER-İ MUTLAK** ya da **KAZÂ-İ MUTLAK** denir. Yani, hükmü kesin olan, kesinleşmiş kazâ demektir. Bu çeşit kadere, insanın erkek veya kadın olarak yaratılması, dünyaya geleceği zaman ve mekan, dünyada süreceği ömrün müddeti (ecel), anne ve babasının kim olacağı gibi konuları örnek verebiliriz.

Diğer bir çeşit kader de vardır ki, onun gerçekleşmesi birtakım sebeplere bağlanmıştır. Buna da **KADER-İ MUALLAK** ya da **KAZÂ-İ MUALLAK** denir. Bunun anlamı da sonucu bazı sebeplere bağlı bulunan kazâ demektir. İşte dua, sadaka, himmet bu kısımda fayda verir. Yüce Allah, hikmeti gereği olması muhtemel sonucu bu ve benzeri sebeplere bağlı kılmıştır. Kişi, neyin neye sebep kılındığını bilmediği için, sadaka, tevbe, istiğfâr, zikir, ibadet, tâat, salih amelin diğer çeşitleri gibi hayırlı sonuç verecek bütün sebeplere sarılmalıdır.

Bu ayrımı benimseyen alimler arasında Kâmil Miras'ı zikredebiliriz..¹²²

II) KADERİN DUA İLE DEĞİŞİP DEĞİŞMEYECEĞİ MESELESİ:

Kader ve dua arasındaki ilişki tespit edilirken İslam kaynaklarını incelemek en isabetli tercih olacaktır. Konuya bu açıdan bakıldığında öncelik, Kuran ayetleri ve Allah Rasûlü'nün hadislerinde olacaktır. Önceki bölümde zikrettiğimiz ayet ve hadislere burada tekrar yer vermek yerine örnek mahiyette birer ayet ve hadis sunduktan sonra Kelâm âlimlerinin bu mesele hakkındaki görüş ve tartışmalarına geçebiliriz.

Kuran-ı Kerim'de kader ve dua arasındaki ilişkiyi dile getiren ayetler arasında Hz. Zekeriya'dan bahsedilen Meryem Suresi'nin ilk ayetlerini zikredebiliriz:

¹²¹ Furkan, 25/2

¹²² Miras, Kâmil, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Emel Matbaacılık, Ankara 1975, c.XII, s.222

“(Bu) Rabbinin, Zekeriyya kuluna rahmetinin anılmasıdır. Hani o, gizli bir sesle Rabbine niyaz etmişti: Rabbim! dedi, benden (vücudumdan), kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı. Ve ben, Rabbim, sana (ettiğim) dua sayesinde hiç bedbaht olmadım. Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana bir veli (oğul) ver, ki o bana vâris olsun; Yakub hanedanına da vâris olsun. Rabbim, onu rızana lâayık kıl! (Allah şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdelere ki, onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık. Zekeriyya: Rabbim! dedi, karım kısır olduğu, ben de ihtiyarlığım son sınırına vardığım halde, benim nasıl oğlum olabilir? Allah: Öyledir, dedi; Rabbin: O bana kolaydır. Daha önce, sen hiçbir şey değilkten seni de yaratmıştım, buyurdu.”¹²³

Aynı konuya Enbiya Suresi'nde de şu şekilde temas edilmiştir:

“Zekeriya'yı da an. Hani O, Rabbine şöyle niyaz etmişti: “Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen varislerin en hayırlısıdır. (Her şey en sonunda senindir.) Biz O'nun da DUASINI KABUL ETTİK ve O'na Yahya'yı verdik; eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık...”¹²⁴

Söz konusu ayetlerden çıkaracağımız sonuç şudur ki, Yüce Allah sonsuz kudreti ve sınırsız ilmiyle insanların dünyalarında birtakım değişiklikler yapabilmektedir. Diğer insanlardan farklı olarak peygamberlik sıfatı taşıyan Hz. Zekeriyya dahi Cenab-ı Hakk'ın bu lütfu karşısında şaşkınlığını gizleyememiş ve “Nasıl olur?” sorusunu sormuştur. Çünkü kendisi yaşlı hanımı ise kısırdır. Ancak Yüce Allah onun içten duasına değer vererek, kendisine bir erkek çocuğu müjdelemiştir. Bütün bunlar Alemlerin Rabbi'ne kolaydır, nitekim bizi ve bütün kainatı da yoktan var eden odur.

Konuyla ilgili hadislere örnek olarak da aşağıdaki hadisi verebiliriz:

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "Kime dua kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah'a talep edilen (dünyevî şeylerden) Allah'ın en çok sevdiği afiyettir. Dua, inen ve henüz inmeyen

¹²³ Meryem, 19/ 1-9

¹²⁴ Enbiya, 21/ 89-90

her çeşit (musibet) için faydalıdır. KAZAYI SADECE DUA GERİ ÇEVİRİR. Öyle ise sizlere dua etmek gerekir.”¹²⁵

Tabiat olaylarının Allah'ın iradesine veya ezelde belirlediği kadere / takdire uygun olarak meydana geldiği konusunda (Sünnetullah) herhangi bir problem yoktur. Bunun gibi insanın fiillerinin de belli bir sebep-sonuç ilişkisi içinde cereyan ettiğinde de şüphe yoktur. Ancak burada dua açısından önemli bazı sorular ortaya çıkmaktadır:

a) Allah'ın ilim ve iradesi, insan iradesini de bağlayıcı ve tayin edici midir?

b) Dua nasıl tesir etmektedir, insanın duası Allah'ın belirlediği kader veya sünnetin dışında bir sonuç almaya mı yöneliktir; yoksa Allah'tan sebep-sonuç ilişkisini iyi bir netice doğuracak şekilde yönlendirmesi mi istenmektedir; yani dua bir bakıma sonuç elde etmek için normal bir sebep mi sayılmalıdır?

Kelâmî kaynaklarda bu tartışmaya geniş ölçüde yer verildiği görülür.

Fahreddin er-Râzî, Mefatihü'l-Gayb adlı eserinde bazı kişilerin duanın faydasız olduğunu ileri sürdüklerini nakleder. Bu tür kişilerin iddiasına göre, dua ile talep edilen durumun vukû bulacağı Allah nezdinde biliniyorsa bunun için dua etmeye gerek yoktur, nasıl olsa vukû bulacaktır. Eğer vukû bulmayacağı Allah tarafından biliniyorsa bunun için dua etmek faydasızdır; çünkü vukûu imkansızdır.

Allah'ın meydana geleceğini ezelde takdir ettiği şeyin vukûunu önlemek, takdir etmediğinin meydana gelmesini sağlamak mümkün değildir; şu halde dua takdiri değiştirmez. Allah nezdinde her şey malûm olduğuna göre dua ile bir bakıma ihtiyaçlarımızı O'na hatırlatmak kulluğa yakışmaz. aykırıdır.¹²⁶

İçlerinde Elmalılı M.Hamdi Yazır'ın da bulunduğu İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu bu iddialara karşı çıkmışlardır. Onlara göre kadere dayanarak duayı reddetmek yerine duayı da takdirin bir parçası saymak daha makuldür. Ezelde duaya bağlı olarak takdir edilmiş şeyler, yine dua vasıtasıyla hasıl olacaktır. Kaderin olaylara göre önceliği varsa Allah'ın da kazâ ve kadere önceliği vardır. Ayrıca duadan maksat, Allah'ın bilmediği ya da unuttuğu bir şeyi O'na hatırlatmak değil; kişinin kulluğunu

¹²⁵ Tirmizî, Sünen, Dua, c. VI, s.138

¹²⁶ Râzî, Fahreddin, Tefsir-i Kebîr Mefatihü'l-Gayb, Akçağ Yayınları, Ankara 1989, c.IV, s.377-379

göstermesi, acizliğini ve ihtiyacını Allah'a arz etmesidir. Bundan dolayıdır ki dua büyük bir kulluk makamıdır.¹²⁷

Burada şu hususu da özellikle belirtmek gerekir ki, varlık alanına giren herhangi bir şey, Allah'ın bilgisinde belirlenmiş, dolayısıyla da varlığı zorunlu olan bir şey olarak değil de sadece var olmayı bekleyen bir imkan olarak bulunmaktadır. Yani Allah, ezelde belirlenmiş ve seçilmiş olan şeyleri değil; yalnızca “sınırsız mümkünleri” bilmektedir. Allah'ın ilmi, sınırsız imkanlara sahip olan bir ilimdir. Allah, bu sınırsız imkanlardan bazılarını sonradan seçer ve yaratır.¹²⁸ İnsanların duası da Allah nezdinde bir imkan olarak bulunan bazı durumların gerçekleşmesine yöneliktir.

Bütün bu aklî delillerin yanında pek çok ayet ve hadisle de duanın gerekliliği, fayda ve tesirleri açıkça bildirilmiştir. Kuran-ı Kerim'deki dua örneklerinin büyük bir bölümü dünyevî bir haz, mal, menfaat talebi değil; bağışlanma, hidayet ve Allah yolunda yardım isteme niteliğindedir.¹²⁹ Bu ayetlerden bir kısmını örnek olarak zikretmek istiyoruz:

Fatiha Suresi'nde ibadetin ve kulluğun tek bir ilaha yapılacağı ve yardım istenecek, medet umulacak tek varlığın yine o ilah olduğu şu ifadelerle beyan edilmektedir. **“Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. O, Rahman ve Rahim'dir. Ceza gününün mâlikidir. (Rabbimiz!) Ancak sana kulluk (ibadet) ederiz ve yalnız senden medet (istiane) umarız. Bize doğru yolu göster. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramış ve sapmışların yolunu değil!”**¹³⁰

Allah'ın insanlara değer vermesinin tek sebebinin kullarının kendisine dua etmesi olduğu şu ayette net bir şekilde ifade edilmektedir. **“(Rasulüm) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız/duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin?”**¹³¹

Yüce Allah'la kendisine ilahlık yakıştıranların mukayese edildiği aşağıdaki ayette Yüce Allah'ın darda kalanın duasına icabet ettiği vurgulanmakta ve bu şekilde

¹²⁷ Yazır, Elmalı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Yayıncılık İstanbul 1971, c.VI, s.535-539

¹²⁸ Özdemir, Metin, Allah'ın Bilgisinin Ezeliliği ve İnsan Hürriyeti, İstanbul 2003, s.132

¹²⁹ Özsoy, Ömer – Güler, İlhami, Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi), Fecr Yayınları, Ankara 2001, s.410-411

¹³⁰ Fatiha, 1/ 2-7

¹³¹ Furkan, 25/77

tevhid ilkesinin altı çizilmektedir. **“(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine dua ettiği zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hakimleri kılan mı? Allah’tan başka bir ilah mı? Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz?”**¹³²

Söz konusu ayetlerin yanı sıra Peygamber Efendimiz (s.a.s) de **"Dua ibadetin özüdür."**¹³³ ve **"Allah'ı güzel isimleriyle anan kimse, günahları deniz köpükleri kadar çok olsa bile yine affedilecektir."**¹³⁴ şeklindeki ifadeleriyle konuya açıklık kazandırmıştır.

Gazalî, İhyâ'da “Allah'ın takdiri değişmeyeceğine göre duanın ne faydası vardır?” sorusuna cevaben şöyle demektedir: “Olaylar önceden sebep-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlanmıştır. Sebeplerin sonuçları doğurması zaman içinde meydana gelir. İyilik veya kötülüğü takdir eden bunlar için bir sebep/vesile de takdir etmiştir. Dua kötülüğün giderilmesi veya iyiliğin sağlanması için sebepler içinden bir sebeptir.

Duanın bir faydası da kalpte Allah inancının kökleşmesini sağlamasıdır ki; ibadetin hedefi de budur.¹³⁵

Burada üzerinde durmamızı gerektiren bir konu da gerek Batı'da gerekse İslam dünyasında duaya yapılan itirazlardır. Bu itirazları ve öne sürülen fikirleri kısaca özetlemek gerekirse şunları söyleyebiliriz:

1) Batı Aleminde Duanın Kadere Tesirine Yapılan İtirazlar;

A) Din-i Tabî (dēisme) taraftarlarına göre dualarda müminlerin Tanrı'ya karşı şükranlarını, hamdlarını bildirmeleri, işledikleri günahlardan tevbe ettiklerini anlatmaları lazımdır. Fakat duada O'ndan bir şey istemeleri ve yalvarmaları doğru değildir. Hatta Tanrı'ya karşı bunu yapmaları küfran-ı nimettir (nimete karşı nankörlüktür), faydasız bir harekettir. Çünkü O'ndan bir şey istemek, O'nun lütuf ve kereminden şüphe etmektir. J.J. Rousseau'nun fikri budur.¹³⁶

B) Kant da dualarda Allah'tan bir şey talep etmenin lüzumsuzluğuna inananlardandır. O'nun fikirleri de şöyledir: Tanrı ezeli ilme sahiptir. Bizim

¹³² Neml, 27/62

¹³³ Tirmizî, Sünen, Daâvat, c.VI, s.152

¹³⁴ Buharî, Sahih, Daâvat, c. XIII, s. 6318

¹³⁵ Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, İhyâ Ulûmi'd-Dîn, Dâru'l-Hadis, Kahire 1994, c.I, s.328-329

¹³⁶ Pazarlı, a.g.e. s.177

ihtiyaçlarımızı bizden daha iyi bilir. O halde onu dua ile istemek lüzumsuzdur. Yine Tanrı, Rahman ve Rahim'dir. Bu sıfatlarıyla bize kendiliğinden lütuf ve keremini ihsan eder. Öyleyse ayrıca duaya lüzum yoktur.¹³⁷

Bu iddialar yine Batı dünyasında Bossuet gibi birçok büyük filozoflar tarafından cevaplandırılmıştır. Dua yalnız Tanrı'dan bir şey istemek ve beklemek değildir. O'na karşı şükranlarımızı bildirmek ve acizliğimizi itiraf etmektir. Tanrı her şeye kadirdir, fakat bize akli ve iradeyi vermek suretiyle bu küllî iradeye bizim de iştirakimizi ister. Yukarıda duanın lüzumu ve tesirlerine dair söylenenler de bu iddialara ayrı birer cevap niteliğindedir.

2) İslam Aleminde Duanın Kadere Tesirine Yapılan İtirazlar;

İslam'da Kaderiye mezhebi (Mabed el-Cühenî gibi), "Said-şakî sonradan olur, işler evvelce mukadder ve mektup olamaz." yani önceden takdir edilme ve yazılma yoktur, insanın cennetlik veya cehennemlik olması sonradandır, "İnsanı yapan da yıkan da kendisidir, duaya hacet yoktur." dediler. Buna karşılık Cebriye mezhebi (Cehm b. Safvan gibi), "İnsanda irade ve hürriyet yoktur, fail ve kadir ancak Cenab-ı Hak'tır. Bu kudretiyle ezelde tayin ettiği şey olacaktır. Duanın tesiri olmaz." dediler.¹³⁸

Kelâmcılar ve diğer İslâm alimleri ise bu fikirleri reddederek duanın lüzum ve önemini göstermişlerdir. Şüphesiz Tanrı'nın kanunları ezeli ve değişmezdir. Fakat Cenab-ı Hak insanlara cüzî irade vermek suretiyle takdir-i ilahîyi bazı şartlara bağlı kılmıştır. Bu şartlardan biri de dua ve niyazdır. Tanrı'nın kaza ve kaderi bizim meçhulümüzdür, vukuundan önce bilemeyiz. Bu sebeple ilahî hikmet insanın korku ile ümit arasında yaşamasını gerektirir. Bütün olaylar bir sebep ve şarta bağlı ise dua da bunlardan biridir.¹³⁹

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki; Yüce Allah'ın ezeli ilminde olayların ve nesnelere tespit edilmiş olması duanın önünde bir engel değildir. Dua, Allah'ın ilmi dahilinde mevcut bulunan mümkünler içerisinde bir veya birkaçının gerçekleşmesini,

¹³⁷ Pazarlı, a.g.e. s.177

¹³⁸ Pazarlı, a.g.e. s.178

¹³⁹ Pazarlı, Osman, a.g.e. s.177, 178

inanarak ve içtenlikle istemektir. Allah, Kur'an-ı Kerim'de insanı değerli ve önemli kılan şeyin onun duası olduğunu açık bir biçimde dile getirmektedir.¹⁴⁰

Dua ile Kader arasındaki ilişkinin kavramsal boyutunu bu şekilde ele aldıktan sonra meselenin pratik hayattaki tezahürlerini görebilmek için duanın doğa olaylarıyla, sosyal hayatla ve tıp ilmiyle ilişkilerini incelemek istiyoruz.

III) DOĞA OLAYLARI VE DUA:

Duanın doğa olayları ile olan ilişkisi de üzerinde durulması gereken önemli konulardandır. Kuran-ı Kerim'de ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) yaşantısında bu konuya dair birtakım örneklerle rastlamak mümkündür. Duaya başvuru zamanı kimi zaman bir felaketin giderilmesi için Allah'a yalvarma iken, kimi zaman da iyilik ve güzelliklerin yine Allah'tan temenni edilmesidir.

Kuran-ı Kerim'de deniz yolculuğu esnasında meydana gelebilecek bir fırtına anında insanların takınacağı tutum işlenmiş ve konuyla ilgili değerlendirme yapılarak insanoğlunun nankörlüğüne vurgu yapılmıştır.

“ Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar. Fakat Allah onları kurtarıncaya bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmakta olduğlarınızı size haber vereceğiz.”¹⁴¹

Ayetin yorumunda Mevdudî şöyle demektedir: “Gerçekten, her şeyin yolunda gittiği zamanlarda Allah'ı unutan en iflah olmaz müşrikler, en sıkı ateistler bile, her taraftan belayla kuşatıldıklarında ve başka herhangi bir imdat umudunu bulamadıklarında Allah'tan imdat istemeye başlarlar. Bu, kainatta varolan her şeyi

¹⁴⁰ Furkan, 25/77

¹⁴¹ Yunus, 10/22, 23

kontrolü altında bulunduran Kadir-i Mutlak'ın Allah olduğuna apaçık şekilde delalet eder.”¹⁴²

Söz konusu ayete benzer diğer bir ayet de şöyledir:

“Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür.”¹⁴³

Burada dua ile doğa olayları arasındaki ilişkinin bir örneğini görmekteyiz. Aciz olarak yaratılan ve fitratında nankörlük bulunan insan, doğada meydana gelen herhangi bir felaket anında Yaratıcısı'nı hatırlamakta, O'na sığınmakta ve başına gelen musibetin giderilmesi için Allah'a yalvarmaktadır. Yine burada ilgi çeken bir diğer husus, Allah'ın böyle bir durumda yapılan duanın akabinde sıkıntıyı ortadan kaldırarak kulunun duasına icabet etmesidir.. Yani Allah, insanların dualarını kabul ederek tabiattaki işleyişi o an için değiştirmektedir.

Tabiat ile dua arasındaki ilişkinin belki de en çok bilinen şekli “yağmur duası”dır. Kuran'da yer alan bir Ayet-i kerime'de mealen :

“Rabbinizin mağfiretini isteyin, çünkü O Gaffar'dır., mağfireti çok boldur. (Rabbinizin mağfiretini dilediğiniz takdirde, Allah) üzerinize bol bol yağmur salıverir.”¹⁴⁴ buyrulmaktadır.

Bir başka ayette ise Hud peygamberin: **“Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret dileyiniz, sonra O'na tevbe ediniz ki üzerinize yağmuru bol bol yağdırsın.”**¹⁴⁵ buyurduğu vahyolunmuştur.

Söz konusu ayetler yağmurun yağması için dua ve tevbe etmenin yağmurun yağmasının sebeplerinden biri olacağını ifade etmektedir. Yine Peygamber Efendimiz'in hayatında da örneklerine rastladığımız ve İslam geleneğinde asırlardır uygulanan bu duayla ilgili hadis kitaplarında yer alan ve bize ulaşan yağmur duası şekillerinden biri şudur:

“Allahım! Bize faydalı olacak, zararı dokunmayacak, verimi artıracak, geciktirmeden acele olarak yağmur indir.”¹⁴⁶

¹⁴² Mevdudî, Ebu'l-A'lâ, Tefhimü'l- Kuran, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, c.2. , s.327

¹⁴³ İsra, 17/ 67

¹⁴⁴ Nuh, 71/10,11

¹⁴⁵ Hud, 11/52

¹⁴⁶ Buharî, Sahih, İstiskaa, c.II , s.959

Hadis kitaplarında müstakil bablar tahsis edilecek kadar çok rivayetin olduğu yağmur duası Peygamber Efendimiz'in hayatında zaman zaman başvurduğu önemli bir duadır. Allah Rasülü'nün (s.a.s.) bizzat dua ettiği bu konuda hemen hepimizin benzer tecrübeleriyle sabittir ki, yağmur duası yapıldığında Cenab-ı Hak göğün kapılarını açarak insanların ihtiyacını gidermektedir. Eğer duanın herhangi bir fonksiyonu olmadığı düşünülür ve iddia edilirse bu Hz. Peygamber'in anlamsız ve hikmetsiz bir eylemde bulunduğunu da iddia etmek olacaktır ki, böyle bir şey muhaldir.

Allah Rasülü'nün insanları namaza ve duaya yönlendirdiği bir başka doğa olayı da güneş tutulmasıdır. İslamî literatürde KÜSUF olarak tabir edilen güneş tutulması ile ilgili rivayetlere bakacak olursak;

İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.s.) zamanında, oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu. İnsanlar, Güneş, İbrahim'in ölümünden dolayı tutuldu, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah: **“Şüphesiz güneş ile ay hiçbir kimsenin ölümünden ve hayatından dolayı tutulmazlar. Fakat bunlar, Allah'ın ayetlerinden iki ayettirler. Siz bunların tutulduklarını görünce hemen namaza durun.”**¹⁴⁷

Hiz. Aişe'den (r.anha) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah zamanında güneş tutuldu. Rasûlullah (s.a.s.) insanlara namaz kıldırıldı. Şöyle ki; Namaza durdu ve kıyamı uzattı, sonra rükuyu da uzattı, sonra rükudan kalktı ve kıyamı yine uzattıysa da bu ikinci kıyamı önceki kıyamdan az sürdü. Sonra yine rükuya vardı ve rükuyu uzattıysa da bu önceki rukuundan kısa idi. Sonra secde etti ve secdeleri uzattı. Sonra ikinci rekatta da ilk rekatta yaptığı gibi yaptı. Sonra güneş açılmış olduğu halde namazdan çıktı. Akabinde insanlara hitap etti. Şöyle ki; Allah'a hamd ve sena etti, sonra **“Şüphesiz güneş ile ay, Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar hiç kimsenin ölümü veya hayatından dolayı tutulmazlar. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz anda hemen Allah'a dua edin, tekbir alın, namaz kılın ve sadaka verin buyurdu.”**¹⁴⁸

Görüldüğü gibi güneş ve ay tutulması zamanlarında Allah Rasülü kendisi Allah'a sığınmış, ümmetine de bu durumlarda dua etmelerini, namaz kılmalarını, tekbir getirmelerini ve sadaka vermelerini emretmiştir.

¹⁴⁷ Buharî, Sahih, Kûsuf, c.III, s.1015, 1016

¹⁴⁸ Buharî, Sahih, Kûsuf, c.III, s. 1017

Bunlara ilaveten Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kasırga anında; “ **Rüzgar, Yüce Allah'ın ruhundandır. Rahmet de getirir, felaket de. Onu gördüğünüz zaman küfretmeyin. Allah'tan hayırlısını isteyin, şerrinden Allah'a sığının.**” şeklinde dua etmeyi tavsiye ettiği rivayet edilmiştir.¹⁴⁹

Yine gök gürlediğinde ise Rasûlullah'ın (s.a.s.): “ **Allah'ım! Bizi gazabınla öldürme, azabınla helak etme, helak olmadan önce bize afiyet ihsan eyle.**” dediği de gelen rivayetler arasındadır.¹⁵⁰

Netice itibariyle doğa olayları karşısında insana düşen her şeyin Allah'ın izni ve bilgisiyle meydana geldiğinin şuuruna varmak, hayırlısını talep edip şerrinden yine Allah'a sığınmaktır. Bu sayede insanların Allah'a olan inançlarında bir gelişme olacağı gibi, yağmur duası örneğinde olduğu gibi Yüce Allah da tabiattaki düzeni insanın dileği yönünde değiştirebilmektedir.

IV) SOSYAL OLAYLAR VE DUA:

İslam dini, bireylerle olduğu kadar toplumlarla ve toplumsal olaylarla da ilgilenmiştir. Buna bağlı olarak toplumsal birtakım hadiselerde dua etmek kimi zaman bir kural, kimi zaman da bir adet haline gelmiştir. Bu dualara örnek olarak aşağıdaki toplumsal olaylarla ilgili duaları verebiliriz

İslam'ın en önemli ibadetlerinden biri Cuma Namazı'dır. Bu namaz diğer namazlardan farklı olarak mutlaka cemaatle kılınmak zorundadır. İsminden de anlaşılacağı gibi bütün müslümanların cem olmasını, bir araya toplanmasını amaçlayan bu namazın farzlarından olan hutbede imamın okuması gereken bazı dualar vardır. Bu dualar kısaca Allah'tan bağışlanma, rahmet ve bereket dilemek, İslam dininin ve Müslümanların korunmasını istemek, Hz. Peygamber'e salât ve selam okumak olarak özetlenebilir.

Hayatın kaçınılmaz sonu olan ölümle ilgili olarak da bazı dualar okunmuştur ve okunmalıdır. Bir müslümanın vefatından sonra cenazesine katılanlar o kişinin cenaze namazını kılmaya ve dua etmeye çağrılır. Cenaze namazında okunan duada mealen şöyle niyazda bulunulur:

¹⁴⁹ İbn Kayyim el- Cevziyye, Rasûlullah'tan Dualar Zikirler, (Ter: Bekir Ali Bilgiç), İstanbul, t.siz, s.161

¹⁵⁰ a.g.e. s.162

“Allah’ım dirilerimizi, ölülerimizi, burada mevcut olanlarımızı, gaib olanlarımızı, erkeğimizi, dişimizi, çocuklarımızı ve büyüklerimizi mağfiret buyur. Allah’ım! Bizden yaşattıklarını İslâm üzere yaşat, bizden öldürdüklerini de iman üzere öldür. Özellikle bu ölüyü kolaylığa, rahata, mağfirete ve rızana erdir. Allah’ım! Eğer bu ölü muhsin ise (iyilik etmiş kimselerden ise) ihsanını artır. Eğer günahkâr ise, onu bağışla, ona güven ile sevinç ve iyilik ver, onu rahmetine yakın kıl; ey merhamet edenlerin en merhametlisi!...”

Toplumumuzun karakteristik özelliklerinden ve de geleneklerinden bir tanesi de her işe duayla başlamaktır. İki müslümanın hayatlarını birleştirip evlenmeye karar vermesinin ardından nikah duası yapılır. Bu duada da mealen Yüce Allah’a şöyle seslenilir:

“Allah’ım! Senin emrine Peygamberinin (s.a.s.) sünnetine uyarak iki gencimizin nikahlarını kıydık. Sen onlara ömürleri boyunca sağlık ve saadetler ihsan eyle. Rızıklarına bereket, işlerine kolaylık ver. Dinimiz, milletimiz ve vatanımız için hayırlı evlatlar ihsan eyle. Kendilerini İslam’ın nurlu yolundan ayırma, günahlarını bağışla, kalpleri senin sevginle ve peygamberinin sevgisiyle dolsun.”¹⁵¹

Bu başlık altında özellikle üzerinde durmayı istediğimiz bir diğer konu kunut ve kunut duasıdır. Kunut lügatte, konuşmamak, namazda dua etmek, huşû, kulluğun ikrarı, ayakta dua etmek ve namaz kılmak gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵² İstilah olarak ise kunut, namazın belirlenmiş bir bölümünde yapılan dua veya bedduadır.¹⁵³

Kunutun istilah anlamındaki kullanımına şu rivayet örnek verilmiştir ki, konumuzla ilişkisi olan rivayet de budur. İslam tarihinde Bi’rimaûne olayı olarak geçen olay kısaca şöyle gelişmiştir; Uhut Savaşı’ndan yaklaşık dört ay sonra Amiroğullarının lideri Ebû Berâ’nın talebiyle Hz. Peygamber (s.a.s.) Necd halkına tebliğci olarak yetmiş sahabeyi göndermişti. Bu sahabeler Mekke-Medine yolu üzerindeki Bi’rimaûne denilen bölgede istirahate çekilmiş halde iken Amir b. Tufeyl

¹⁵¹ Sofuoğlu, M. Cemal, Açıklamalı Dua Kitabı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 237

¹⁵² İbn Manzur, Lisânü’l- Arab, Darü’s-Sadr, Beyrut, Tsiz, c. II, s. 73

Firuzabadî, Muhammed b. Yakub, Kamûs, (Ter: Asım Efendi), Bahriye Matbaası, İstanbul, 1927,c.I, s.600

¹⁵³ İbn Hacer el-Askalanî, , Fethu’l-Bari Şerhi Sahihi’l-Buharî, Matbaatü’l-Kübra, Kahire, 1922, c.II, s. 482

ve beraberindekilerin suikastına maruz kalarak şehid düşmüşlerdi. Allah Rasülü olanları duyunca çok üzölmüş ve bir ay boyunca müminlere ihanet eden kabilelere beddua okumuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) hayatında Uhut Savaşı'nda, Bi'rimaüne olayında ve Mekke'de esir olanlar için kunut yapmıştır.¹⁵⁴

Bu rivayetten anlaşıldığına göre herhangi bir olumsuz durum veya zulüm karşısında hem Allah'a sığınma adına hem de tepki gösterme biçimi olarak kunut duası yapılabilir. Dua etmek suretiyle halimizi Yüce Allah'a arz etmiş olmakla beraber zalimlerin hak ettikleri karşılığın da yine Allah tarafından verilmesini istemiş oluruz. Kulluğun gereği de zaten budur.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üzüntü ve sıkıntı anında ettiği ve bizlere de etmemizi tavsiye buyurduğu dua örnekleriyle konumuza devam ediyoruz.

Konuyla yakından alakası bulunması hasebiyle Bakara Sûresi'nde yer alan aşağıdaki ayetleri hatırlatmakta fayda görmekteyiz. Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler. İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlaradır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır.”¹⁵⁵

Ebu Hureyre (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: **“Sizden biriniz her şeyde İstırca'da bulunsun. (Yani, İna lillahi ve inna ileyhi raciün, desin.) Hatta ayağındaki ayakkabısının dönmesinde bile. Çünkü o da musibetlerdendir.”¹⁵⁶**

Sa'd İbn Vakkas'tan (r.a.) rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **“Size sıkıntı anında okuyacağınız kelimeler öğretiyorum. Onu**

¹⁵⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Kuzudişli, Bekir, Kunut Hadisleri ve Değerlendirmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001

¹⁵⁵ Bakara, 2/ 155-157

¹⁵⁶ İbn Kayyım, a.g.e. s.154

söyleyenin sıkıntısını Allah mutlaka dağıtır. Bu kardeşim Yunus'un (a.s.) kelimesidir: "Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!"¹⁵⁷ Müslüman bir adam hiçbir durumda bu duayı terk etmezse ona mutlaka icabet olunur."¹⁵⁸

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Allah Rasülü sıkıntı anında: **"Azîm, Halîm olan Allah'tan başka ilah yoktur. Büyük arşın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Göklerin ve yerin Rabbinden, kıymetli arşın sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur."**¹⁵⁹

Hz. Ömer'den (r.a.) Allah Rasülü'nün (s.a.s.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Her kim bir musibetzedeyi görür de, "Seni müptela kıldığı dertten beni kurtaran ve beni yarattıklarının bir çoğundan belirli bir şekilde üstün kılan Allah'a hamd olsun." derse yaşadığı müddetçe o dertten mutlaka kurtulur."¹⁶⁰

Son olarak ülkemizde bazı bölgelerde hala bir gelenek olarak yaşatılan "Çarşı-Pazar Duası"yla bu konuyu sonlandırmayı uygun buluyoruz. Memleketimizin bazı yerlerinde Pazar kurulduğu gün esnaf ve pazarcılar sabahleyin dua ile pazarı açmakta, işlerine, alışverişlerine dua ile başlamaktadırlar. Bu duada kısaca şöyle denmektedir:

"Ey yeri ve gökleri yaratan Allah'ım! Ailemizin rızkını kazanmak için bizlere sağlık ve afiyet içinde bir Pazar daha verdin. Verdiğin sağlığa, nimetlere binlerce defa şükürler olsun. Bizler sevgili peygamberinin "Doğru tacir, kıyamet günü, peygamberler, siddîklar ve şehitlerle beraberdir." diye müjdelediği kimselerden olmak istiyoruz, bize yardım et. Allahım! Yine sevgili peygamberin "Bizi aldatan bizden değildir." buyuruyor. Kardeşlerimizi aldatmayı bize nasip etme Allah'ım. Biz helal ve güzel rızık peşindeyiz kazancımıza haram karıştırma Allah'ım. Bize nefsimize uyma fırsatı verme. Ticarethanemizde, pazarımızda, dürüstlük hakim olsun. Az kazanırsak onu bize bereketli kıl. İsrraftan, sefaletten,

¹⁵⁷ Enbiya, 21/87

¹⁵⁸ Tirmizî, Sünen, Dua, c.VI, s. 35

¹⁵⁹ Müslim, Sahih, Zikr, c.XI, s.68, İbn Mace, Sünen, Dua, c.X, s.78

¹⁶⁰ Tirmizî, Sünen, Dua, c.VI, s.54

ahlaksızlıktan, acizlik ve tembellikten sana sığınıyoruz. Allah'ım! İşlerimizi kolaylaştır, rızkımızı bollaştır, bizleri haramdan uzaklaştır.” ¹⁶¹

V) TIP VE DUA (DUA İLE TEDAVİ) :

Hastalıklara karşı dua etmek suretiyle Allah'tan şifa dileme, İslam'da Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bu yana süregelen bir inanç ve uygulamadır. İlk örneklerini yine Hz. Peygamber'de (s.a.s.) gördüğümüz şifa niyetiyle dua etme, zamanla İslam geleneğinde çok sağlam temellere oturmuştur. Hadis kitaplarında “Kitabü't-Tıbb” (Tıp Kitabı), “Kitabü'l-Mardâ” (Hastalıklar Kitabı) gibi müstakil bâb başlıkları altında zikredilen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dua ve tavsiyeleri arasında şu rivayetleri zikretmemiz faydalı olacaktır: Hz. Aîşe'den (r.anhâ) rivayet edilmiştir; **Rasûlullah (s.a.s.) bir hasta ziyaretine vardığında ya da bir hasta kendisine getirildiğinde kendi bereketli eliyle meshedip şöyle dua ederdi: “ Ey insanların Rabbi! Şu hastanın hastalığını gider. Şifa ihsan eyle. Rabbim ancak sen sağlık verirsin. Senin şifandan başka hiçbir şifa yoktur. Rabbim, bu hastaya öyle şifa ver ki; o şifa, hasta üzerinde hastalık izi ve eseri bırakmasın.”** ¹⁶²

Yine Hz. Aîşe'den (r.anhâ) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) muhacir olarak Medine'ye geldiği zaman, Hz. Ebubekir ve Hz. Bilâl'in (r.anhümâ) sıtma hastalığına tutulmaları üzerine Allah Rasülü şu duayı etmiştir: **“Allah'ım! Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdirdi. Yahut onu daha fazla sevdirdi. Medine'nin havasını bizim için sahîh ve hastalıklardan salim kıl. Sâ'ında ve müddünde bize bereket ihsan eyle. Medine'nin hummasını ve sıtmasını taşı da onu Mekke'nin Cuhfe'sine koy.”** ¹⁶³

Hişam ibn Yusuf, Ma'mer ibn Râşid'den, o da ez-Zuhrî'den, o da Urve'den naklettiğine göre Hz. Aîşe (r.anhâ) şöyle buyurmuştur: **“Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiği hastalığı sırasında Muavvize sûrelerini okuyup kendi üzerine nefes ederdi. Hastalığı ağırlaşınca be bu sûreleri okuyup O'na üflüyor ve O'nun ellerinin bereketi sebebiyle yine O'nun eliyle kendisine meshediyordum.”**

Ma'mer dedi ki: Ben ez-Zuhrî'ye

¹⁶¹ Sofuoğlu, a.g.e., s.249, 250

¹⁶² Buharî, Sahih, Kitabü'l-Mardâ ve't-Tıbb, c. XII, s. 5715

¹⁶³ Buharî, Sahih, Kitabü'l-Mardâ ve't-Tıbb, c. XII, s. 5717

– “Nasıl nefes ederdi?” dedim,

ez-Zuhrî:

– “(Okuyup) iki elleri üzerine üfler, sonra onlarla yüzüne meshederdi”. dedi.¹⁶⁴

Söz konusu rivayette bahsedilen okuma ve üfleme, hadis kaynaklarında RUKYE olarak ifade edilmiştir. Buna göre Rukye, hasta hakkında şifa dilemek için Kuran ile, Allah’ın isimleri ve sıfatları ile Yüce Allah’a dua ve iltica eylemektir.

Kuran-ı Kerim’deki İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerine, “Muavvize Sûreleri” yani Allah’a sığındıcı sûreler denir. Hz. Peygamber (s.a.s.) daima bu üç sûre ile Allah’a sığınır, fakat O, bu sığınma duaların yalnız hastalanıp rahatsızlandığı zamanlarda değil, her akşam yatağına yatarken de okurdu. Kuran-ı Kerim bu üç sûre ile son bulmuştur. Bunlar bütün insanlığa ihsan edilmiş en güzel, en vecîz ve en kapsamlı sığınma, korunma dualarıdır. İhlâs Sûresi, bütün şirk ve imansızlık şerlerinden insanı Allah’a sığındırırken, Felâk ve Nâs sûreleri de bütün mahlukâtın maddî ve manevî, görünür görünmez şerlerinden Allah’a sığındırır. Bütün kötülüklerden ve şerlerden insanın en iyi korunmasına sebep olan Bakara Sûresi’nin 255. ayetini (Ayetü’l- Kürsî) her zaman ve her fırsatta okumamızı yine Allah Rasûlü bizlere tavsiye etmiştir.¹⁶⁵

Dua ile tedavi konusu yaşadığımız çağda da güncelliğini korumaktadır. Dünyanın birçok bölgesinde yapılan farklı araştırmalar, duanın hastalar üzerinde meydana getirdiği iyileştirici etkiyi göz önüne sermektedir.

Son zamanlarda bilimsel çevrelerde, yazılı ve görsel basında yer alan konulardan biri de Modern Tıp biliminde duanın bir tedavi aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusudur.

Bu tartışmanın bundan yüzyıllar önce de yapılmış olduğunu Hıristiyan bir Tıp alimi olan Alexis Carrel’den öğreniyoruz. Carrel, 1700’lü yıllarda Fransa’da dua ve telkin yoluyla tedavi yapan LOURDES adlı mukaddes bir mahal bulunduğu bahseder. A.Carrel, o dönemde de bazı kimselerin bu duruma karşı çıktıklarını; ancak bir çok kişinin de tedavi için buraya başvurduğunu ve bu mahallin çok rağbet gördüğünü bildirmektedir.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Buharî, Sahih, Kitabü’t-Tıbb, c. XII, s. 5761

¹⁶⁵ Buharî, Sahih, Kitabü’t-Tıbb, dn.56 , c. XII, s. 5761

¹⁶⁶ Carrel, Alexis, Dua, (çeviren: M.Alper Yüçetürk), Yağmur Yayınları , İstanbul, 1961, s.31-32

1970’li yıllardan itibaren yapılan araştırmalara göre dua, insan sağlığı üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Klinik deneyler, insanın kendisi ya da bir başkası için ettiği duaların, hem eden hem de edilen kişinin fizik ve ruhî yapısına olumlu yönde katkı yaptığını göstermektedir.

Duanın iyileşme sürecindeki etkisi bilim dünyasının en çok tartişılan konularından biri haline geldi. Birçok bilim adamı duanın bilimsel olarak araştırılamayacağını ileri sürerken din çevreleri ise ‘‘Tanrı’nın gücünün’’ sorgulanamayacağını söylemektedir. Ancak tartişmalara rağmen bu konudaki araştırmalar son hızla devam etmektedir. Yalnızca 2000 yılından bu yana duanın iyileştirici etkisi hakkında ondan fazla araştırma yapılmış ABD’de federal hkmet ise dua araştırmalarına 2,3 milyon dolar fon ayırmıştır. Ancak bu araştırmalar arasında en kapsamlısı olan Mind/Body Medicam Enstitüsü’nün kurucusu Prof. Dr. Herbert Benson’un 10n yıldır devam eden ve 1800 kişinin katıldığı araştırmanın bu alanda şimdiye kadarki en geçerli sonuçları ortaya koyması bekleniyor.

Harvard niversitesi ğretim yelerinden Herbert Benson, duanın maddî etkileri üzerinde yaptığını önemli araştırmalarla tanınmaktadır. Dua eden kişilerin beyin MR’larını çeken Benson, bu tarama ile vücudun ve beynin dua ederken değişim gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. ‘‘Yaptığımız beyin taramalarında, düzenli ibadet eden kişilerin diğerlerine nazaran daha düşük tansiyona sahip olduklarını, daha az gerilim içinde olduklarını görebiliyoruz.’’ diyen Benson’ın bulgularına göre, dua ya da ibadet esnasında vücut fonksiyonları rahatlamakta ve beyin büyümektedir.

Bugüne kadar dua ve hastalık arasındaki ilişkiye dair en önemli araştırmalar ve sonuçları ise şöyle:

Duke niversitesi’nde yapılan araştırmaya anjiyo operasyonu geçiren 750 kalp hastası katılmış, bunların bir kısmı için dua ayinleri düzenlenmiştir. Ayin düzenlenen hastaların ameliyattan sonraki birkaç yıl içindeki ölüm oranları, dua okunmayanlara göre yüzde otuz daha az çıkmıştır.¹⁶⁷

Kansas St. Look Hastanesinde beş din adamı, hastanede tedavi gören 990 kalp hastasının 466’sına dua edilmiş, kendileri için dua edilen hastaların dua edilmeyenlere

¹⁶⁷ www.kanal7.com

oranla yüzde on bir oranında daha çabuk iyileştiği ve rahatsızlık belirtilerinin azaldığı gözlenmiştir.

Columbia Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmada üreme sorunu yaşayan kişiler için düzenli olarak dua edilmiş, dua edilen denek grubunda döllenmenin başarı oranı yüzde sekizden yüzde on altıya yükselmiştir. Embriyonun sağlıklı büyüme şansı ise yüzde yirmi beşten yüzde elliye yükselmiştir.

San Francisco Hastanesi'nde 393 kalp hastası üzerinde yapılan bir araştırmada 150 hasta için düzenli olarak dua edilmiş, tanımadıkları insanların kendileri için dua ettiği hastaların ilaç tedavisine daha çabuk cevap verdiği ortaya çıkmıştır.

Dr. Elizabeth Targ'ın 1998'de yayınladığı bir araştırma, Afrika'da şamanların toplu dualarının bazı AIDS hastalarının iyileşmesini sağladığını ortaya koymuştur.¹⁶⁸

ABD'de "Kuran ve Stres" konusunda çalışan müslüman bir bilim adamı olan Dr. Ahmet el- Kadi, Kuran'ın Arapça metnindeki ses özelliklerinin stresi azalttığını tespit etmiştir.

Cornell Üniversitesi'nin tüm dünyada tanınan Türk kalp cerrahı Dr. Mehmet Öz, kalp krizi geçirmiş, stent takılacak 750 kişi üzerinde yaptığı araştırmada dua edilenlerin hızla iyileştiğini gözlemlediğini ve kendisinin de dua edilmesini tavsiye ettiğini ifade etmektedir.

Dua ve maneviyatın insan sağlığı üzerindeki etkisini araştıran yaklaşık 1200 araştırmanın sonuçlarının özetlendiği **Handbook of Religion and Health** adlı kitapta: "Bütün çalışmalar dindar insanların daha uzun ve sağlıklı yaşadığını gösteriyor. İbadetine düşkün ve düzenli dua edenler daha seyrek hasta oluyor. Düzenli olarak ibadet eden yaşlıların inme (felç) riski diğer yaşlıların yarısı kadardır. Dindar insanların kalp hastalığı ve kanserden ölme ihtimali diğer insanlardan yüzde kırk daha az olmasının yanı sıra dindarlar daha az depresyon yaşıyor, depresyonda ise daha çabuk düzeliyor." denilmektedir.¹⁶⁹

"Dua ve Sağlık" konusunda bütün dünyada önemli çalışmalar yapılmakta, bu alanda ABD başı çekmektedir. Michigan Üniversitesi'nin araştırmasına göre dindarlarda depresyon ve stres daha az görülürken, Chicago'daki Rush

¹⁶⁸ Vatan Gazetesi, 11 Ekim 2004 tarihli nüsha

¹⁶⁹ Vakit Gazetesi, 11 Kasım 2005 tarihli nüsha.

Üniversitesi'nin araştırmasına göre, düzenli olarak ibadet ve dua edenlerdeki erken ölüm oranının, dine bağlı olmayanlara göre yüzde yirmi beş daha az olduğu tespit edilmiştir.¹⁷⁰

Görüldüğü gibi tıp dünyasında yapılan objektif araştırmalar, duanın insanın psikolojisi ve fizyolojisi üzerinde birtakım değişiklikler meydana getirdiğini göstermektedir. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus, hastalık-sağlık gibi insanların tamamen söz sahibi olamadığı ve çoğumuzun alın yazısı olarak tabir ettiği durumlarda dua edilmesi Yüce Allah'ın izniyle bazı değişmelere vesile olabilmektedir.

¹⁷⁰Vakit Gazetesi, 11 Kasım 2005 tarihli nüsha.

SONUÇ

Yüce Rabbimiz, ezeli ilmiyle bütün mahlukat için bir kader takdir ve tayin etmiştir. Bu kaderin insanları ilgilendiren kısmında Kelâm âlimleri, Kader-i Mutlak ve Kader-i Muallak ayrımına gitmek suretiyle konuyu izaha çalışmışlardır.

Kayıt altına alınmış ve değişmesi düşünülemeyen kader demek olan Kader-i Mutlak'ta dua, sadaka, tedavi gibi yöntemlerin herhangi bir etkisi söz konusu değildir. Bu kısım kadere örnek olarak, insanların cinsiyeti, anne- babaları, doğacakları yer ve zamanlar verilebilir.

Hakkında kesinleşmiş bir hüküm bulunmayıp Allah'ın ezelde bildiği, fakat insanlara da bir yetki ve faaliyet alanı bıraktığı ikinci kısım kaderde yani Kader-i Muallak'ta değişme olabilmektedir. Allah ve Rasülü kişinin rızkı, eceli, sağlığı gibi hususlarda bazı etkenlerin belirleyici olabileceğini beyan etmişlerdir. Örneğin, duanın insanın başına gelebilecek musibeti geri çevirip hastalık ve kısırlık için de bir tedavi aracı olabileceği, sadakanın ömrü uzatabileceği, çalışıp sebebini işledikten sonra Yüce Allah'a tevekkül etmenin rızkı genişletebileceği nasslarla sabit hususlardır.

Hazırlamış olduğumuz yüksek lisans tezinin sonucunda vardığımız kanaat, duanın kaderle ilişkisinin bulunduğu şeklindedir. Bu ilişki duanın, kaderin muallak olan kısmında, yani Yüce Allah'ın insanın cüzî iradesine de yer bıraktığı kısımda etkili olduğu bir ilişkidir. Allah'ın kullarına takdir ettiği bir hastalık, musibet veya kuraklık, yine O'nun takdiriyle ve kulların da cüzî iradelerini kullanarak dua etmesiyle engellenmekte veya değişmektedir.

Bu söylediklerimize örnek olarak şunları verebiliriz:

Kuran-ı Kerim'de Meryem Sûresi'nde, Hz. Zekeriya'nın (a.s.) Allah'a dua ederek kendisini yalnız bırakmaması ve kendisi için bir varis dilemesi, bunun sonucunda kendisini bile şaşırtacak biçimde Cenab-ı Hakk'ın Yahya'yı (a.s.) vermesi¹⁷¹ zikredilmektedir ki bu ayet başlı başına duanın kaderi değiştirebileceğine delildir.

Hız Peygamber'in "Kazayı ancak dua geri çevirir." Hadis-i Şerifi de kişinin

¹⁷¹ Meryem, 19/ 11

başına gelecek olan musibetin dua vasıtasıyla geri çevrileceğini belirtmesi açısından önemlidir.

Günlük hayatta sıklıkla başvuru alan “Yağmur duası” da duanın etkisine en güzel örneklerden biridir. Allah’ın insanlara takdir ettiği kuraklık ve kıtlık, yine Allah’ın izni ve insanların duasıyla yerini yağmura ve berekete bırakmaktadır.

Tezimizin son kısmında değindiğimiz bilimsel araştırmalar da göstermektedir ki, farklı hastalıklara maruz kalmış insanlar, gerek kendi dualarıyla gerekse başkalarının onlara dua etmesiyle hastalıktan kurtulmaktadır. Yani Yüce Allah duayı onların hastalıktan kurtulmalarına bir başka deyişle kaderlerinin değişmesine vesile kılmaktadır.

Burada şunu da özellikle belirtmek gerekir ki söz konusu değişimler biz insanlar nezdinde olmaktadır. Zira Yüce Allah, her şeyi öncesi ve sonrası ile bilmekte ve olaylar O’nun bildiği ve izin verdiği şekilde cereyan etmektedir. Fakat biz insanlar geleceği bilemediğimiz için dua ettiğimiz zaman gerçekleşen hadiseleri değişme olarak algılamaktayız.

Sonuç olarak duanın kaderle ilişkisi mevcut olup, içtenlikle ve gerekli şartları yerine getirilerek yapılan dua, kaderin değişmesi mümkün olan kısmında değişikliğe vesile olabilmektedir.

KAYNAKLAR

- ARSLANTÜRKOĞLU, H. Ahmet, **Seçme Dualar**, Meral Yayınevi, İstanbul, 1983.
- AYDIN, Ali Arslan, **İslam'da İman ve Esasları**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1969.
- AYDIN, Ömer, **Kur'an Işığında Kader ve Özgürlük**, Beyan Yay., İstanbul 1998.
- BAKILLÂNÎ, Kadı Ebu Bekr, **Kitabü't-Temhid**, Kastamonu, 1948.
- BUHARÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, **Sahih**, (Tercüme: Mehmed Sofuoğlu), İstanbul 1989.
- CARREL, Alexis, **Dua**, (çeviren: M. Alper Yüçetürk), İstanbul, 1961.
- CİLACI, Osman, **İlahî Dinlerde Dualar**, Arı Basımevi, Konya, 1982.
- _____ T.D.V.İ.A., İstanbul 1994, **(DUA maddesi)**.
- CÜRCANÎ, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, **Kitabu't-Tarifât**, Beyrut, 1955.
- _____ **Şerhu'l-Mevakıf**, İstanbul, 1933.
- ÇAĞRICI, Mustafa, T.D.V.İ.A., İstanbul 1994, **(DUA maddesi)**.
- EŞARÎ, Ebu'l Hasen Ali b. İsmail, **el-İbane an Usuli'd-Diyane**, Kahire, 1975.
- FİRUZABADÎ, Muhammed b. Yakub, **Kamûs**, (Tercüme: Asım Efendi), Bahriye Matbaası, İstanbul, 1927.
- GAZALÎ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, Kahire 1994.
- HAVVA, Said, **el-Esas fi's-Sünne** (İslam Akaidi), ter: M. Ahmet Varol, Orhan Aktepe, A. Ali Ural, H. Ahmet Özdemir, Recep Çetintaş, Aksa Yay. İstanbul, 1992.
- HÖKELEKLİ, Hayati, **Din Psikolojisi**, Ankara 1998.
- IZUTSU, Toshihiko, **Kuran'da Allah ve İnsan**, çev: Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1975.
- İBN HACER el-Askalanî, **Fethu'l-Bari Şerhi Sahihi'l-Buharî**, Matbaatü'l-Kübra, Kahire, h. 1300.
- İBN KAYYİM el- Cevziyye, **Rasûlullah'tan Dualar Zikirler**, (Ter: Bekir Ali Bilgiç) , İstanbul, tarihsiz.
- İBN MACE, **Sünen**, (Tercüme Şerh: Haydar Hatipoğlu), İstanbul 1982.
- İBN MANZUR, **Lisanu'l- Arab**, Darü's-Sadr, Beyrut, Tarihsiz.
- İKBAL, Muhammed, **İslam'da Dinî Tefekkürün Yeniden İnşası**, çev: Sofi Huri, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999.

- KARABULUT, Osman, **Mübarek Günler, Aylar ve Gecelerin Faziletleri**, Uysal Kitabevi, Konya, Tarihsiz.
- KAZANCI, Ahmed Lütfi, **İslam'da İrade, Kazâ ve Kader**, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1966.
- KIRKINCI, Mehmet, **Kader Nedir?**, İstanbul 1986.
- KUZUDİŞLİ, Bekir, **Kunut Hadisleri ve Değerlendirmesi**, Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul 2001.
- MALİK, b. Enes, **Muvatta**, Beyrut, 1985.
- MATÜRİDÎ, Ebu Mansur, Muhammed b. Muhammed, **Kitabü't- Tevhid**, (tercüme: Hüseyin Sudî Erdoğan), Hicret Yayınları, İstanbul, 1981.
- MEVDUDÎ, Ebu'l-A'lâ, **Tefhimü'l- Kuran**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.
- MUTÇALI, Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul 1995.
- MÜSLİM, b.Haccac, **Sahih**, (Tercüme ve Şerh: Ahmed Davudoğlu), İstanbul 1979.
- NEVEVÎ, Ebu Zekerriyya Yahya b. Şerif b. Mürî, **Riyazü's-Salihîn**, (Tercüme ve Şerh: M.Yaşar Kandemir, İ.Lütfi Çakan, Raşit Küçük; **Riyazü's-Salihîn (Peygamberimizden Hayat Ölçüleri)**), İstanbul, 2001.
- _____ **Rasûlullah'ın Dilinden Dualar, Zikirler, Edebler**, Hikmet Neşriyat İstanbul, 1997.
- ÖZSOY, Ömer- GÜLER, İlhami, **Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)**, Ankara 2001.
- ÖZDEMİR, Metin, **Allah'ın Bilgisinin Ezelîliği ve İnsan Hürriyeti**, İstanbul 2003.
- PAZARLI, Osman, **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968.
- PEHLİVAN, Rauf, **Duanın Esrarı**, Motif Yayınları, İstanbul 2005.
- _____ **Kuran'da Kabul Edilmiş Dualar**, Motif Yayınları, İstanbul, 2005.
- RAGIB el-İsfahanî, **el-Müfredat fî Garibi'l-Kuran**, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986.
- RAZÎ, Fahrüddin, **Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb**, Ankara, 1989.
- SARI, Mevlüt, **el-Mevarid, Arapça-Türkçe Lügat**, Yayınevi yok, İstanbul, Tarihsiz.
- SEYYİD BEY, **Usûl-i Fıkıh Dersleri**, Hukukiyye Matbaası, İstanbul, h.1329.
- SOFUOĞLU, M. Cemal, **Açıklamalı Dua Kitabı**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.

SUYÛTÎ, Celaleddin, **Sihamü'l-İsabe fî Kenzi'd - Deavâti'l- Müstecabe**, (tercüme:M. Zihni), İstanbul, 1969.

ŞEHRİSTANÎ, Muhammed b.Abdülkerim, **el-Milel ve'n-Nihal**, Beyrut 1948.

ŞENTÛRK, Habil, **Din Psikolojisi**, Esra Yayınları, İstanbul 1997.

TAFTAZANÎ, Mesud b. Ömer b. Abdillâh Sa'd'ud-Din, **Şerhu'l-Akaid**, Kelâm İlmi ve İslam Akaidi, (Hazırlayan: Süleyman Uludağ) Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.

TİRMİZÎ, Ebu Muhammed b. İsa, **Sünen**, (Tahkik ve Tashih:Abdülvehhab Abdüllatif) Kahire 1974.

_____ **Sünen**, (Tercüme: Osman Zeki Mollamehmetoğlu), Yunus Emre Yayınları, İstanbul, tarihsiz.

TOPRAK, Süleyman- GÖLCÜK, Şerafeddin, **Kelam, Tarih- Ekoller- Problemler**, Konya 2001.

TOPRAK, Süleyman, **Ölümden Sonraki Hayat (Kabir Hayatı)**, Tekin Kitabevi, Konya, 2005.

YAVUZ, Yusuf Şevki, T.D.V.İ.A. İstanbul 2001, **(KADER maddesi)**.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul 1971.

ZEBİDÎ, Ahmed b. Abdillatif, **Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih**, (Tercüme Şerh: Kâmil Miras), Ankara, 1975.